A végtelen jel egymásba fonódó, soha véget nem érő, egységet alkotó vonal, önmagából indul ki és tér vissza.

Wikipédia

„MI, NŐK!”

avagy a titokzatos fektetett nyolcas...

MARTINÁKNÉ ☺ KISKÖNYVTÁRA

Sárospatak, 2023.

Kedvcsináló

Egyik alkalommal, amikor kislányom az öccsével játszott, egymás ruháit próbálták magukra. A fiam a katicás ruhába bújva boldogan mutatta be nekünk magát: ”Mi nők!” felkiáltással. Szövege sokáig maradt családi szállóigénk. Az itt következő novellák ennek valós tartalmát próbálják létező személyeken és fikciókon keresztül megmutatni. Mindezeket a születésnapos nőimnek ajánlom szeretettel….

Tartalom

XVIII. század

1. Mi okon kezdtem verselni (Molnár Borbála)
2. Barátsági vetélkedés (Ujfalvy Krisztina)
3. Élek, félek, sírok, írok… (Bessenyei Anna)
4. Papám és férjem – monológ egy hangra (Kazinczy Klára)

XIX. század

5. Élni akarok…- monológ két hangra (Szendrey Júlia)
6. Pán macskái (Czóbel Minka)
7. Lélekvándorlás (Vay Sarolta / Sándor)

XX. század

8. Becses és Lelkem (Bíró Irén és Bíró Erzsébet)
9. A *rözmős* nagynénim (Duchnovszky Gizella)

Mi okon kezdtem verselni

A Molnár lányok egyáltalán nem jártak fel az oskolába a református tanítóhoz. Eleinte csak féltették őket a sok gyaloglástól, hiszen a délelőtti és délutáni órák között több órás szünet volt. Később aztán apjuk kedvet kapott a tanításhoz: olyan könyvből ismertette meg először Kláricskával, majd Borkával a betűket, amiben nemcsak magyarul, hanem németül is találtak képes példákat. Így aztán egyszerre tanultak meg olvasni és a német nyelv alapszavait. Kisebbik lánya nem akarta beérni a lányoknak kijelölt alapismeretekkel, ahogy észrevette, hogy lúdtollat farag, lecövekelt mellette és áhítattal figyelte, őt majmolva még a porba is játékos kriksz-krakszokat rajzolt. István mutatta feleségének, szó esett arról, hogy meg lehetne tanítani őt rendesen írni, de aztán el is feledték azt.

Mert Molnár István – hajdani tanító – maga is hitte, hogy az írás csak a férfiak dolga, az asszonyoknak nincs szüksége rá, úgyis csak szerelmes leveleket firkálnának, amivel elvennék az időt a hasznos feladatoktól: a ház körüli munkától, a gyermekektől. Pedig Borca fogékony kislány volt, gyorsan megtanulta a betűket felismerni, ügyesen kapcsolta össze és friss olvasási tudását mindenen kipróbálta, ami a keze ügyébe került. Anyja kénytelen volt a könyveket az ablakból feltenni a mestergerendára, mert kisebbik lánya úgy elmélyült azokban, hogy még az idő múlásáról is elfelejtkezett. Nem beszélve azokról a feladatokról, amit neki kellett volna elvégeznie, hiszen Klára asszony kezdettől fogva munkához szoktatta lányait. Igaz, sok hajlongással járt a hagyma, káposzta, borsó, saláta, murok, petrezselyem gyomlálása, de megérte: drágák voltak az újhelyi piacok.

Szabad idejében Borbála szívesebben volt magában, mint a pajtásaival. A lányok között unta magát, számára a pántlika nem volt olyan fontos, mint nekik, és ráadásul nem hallottak semmit a múzsákról, akiket pedig ő játszópajtásaiként tartott számon. A fiúkat butáknak és önteltek nek tartotta, de valójában irigyelte őket, hogy járhatnak az iskolába, ahol írni is megtanulhatnak. Nővére megvédte a durvaságoktól, de mostanában már ő sem vele foglalkozik. Amióta 18. születésnapján jegyet váltott a barátszeresi Kertész Jóskával, már csak a hozományáról, a lagziról tud beszélgetni. Elmegy a háztól, egyedül marad a közös ágyban – de ennek sem tudott örülni. Szerette és sajnálta Kláricskát, azt sem bánta, hogy ő volt anyjuk kedvence, mert apjuk az újabb testvér érkezése őt is lekötötte.

Ifjabb István megszületése igazi meglepetés volt számára, fel sem figyelt anyja hirtelen meggömbölyödésére. Nagy örömmel fogadta testvérét, jószerével ő tanította meg menni, enni, beszélni. Apja nagyon büszke volt a fiára, már eltervezte az egész életét: Debrecenbe küldi tanulni. Neki bezzeg az írást sem tanította meg! Még hogy ezeknek a butáknak írna ő szerelmes leveleket, akik itt vannak körülötte?! De belenyugodott apja döntésébe, mert amikor elfogytak apja könyvei, rátalált az utánpótlásra. Volt egy titkos élete: az utcabeli Kapossyné nagyasszony könyveit olvasgatta, akihez gyakorta elszaladt. Otthon azt mondta, hogy varrni tanul, de Zsuzsanna néni egyéb tudását is megosztotta vele.

Borbála olvasottabbnak számított, mint környezetében bárki. A valóságnál jobban szerette a könyvek birodalmát, azok fényében kritikával szemlélte környezetét. Eleinte otthon beszámolt élményeiről, de apja az egyik lelkendezése után felolvastatta vele Pál apostol sorait a Bibliából: *„az asszony csöndben, engedelmes lélekkel hallgassa a tanítót. Nem engedem, hogy az asszony tanítson, sem azt, hogy a férfin uralkodjék, hanem maradjon csöndben.”* Náluk nem volt divatban a verekedés, de ez úgy hatott rá, mintha megvesszőzték volna. A

benne lévő kíváncsiságról már nem tudott lemondani, de óvakodott ezután felfedezéseit megosztani, kezdett rájönni: más a valóság és más az a világ, ami a könyvekben van.

Nővérével együtt minden zsoltárt kívülről fújt, hiszen mióta Katona Zsigmond tisztelendő idekerült, sokat énekeltek az istentiszteleteken. Anyjuktól is megtanultak sok éneket, nemcsak vallásosakat, világiakat. Anyja egyik gyakorta énekelt dala gondolkodtatta el először, mert nem értette: tüzért imádkozik anyja, hogy felgyújtsa házukat? Gondolatban átformálta a vers szövegét, csak az volt a baj, mikor ezt énekelte anyja, neki mindig újabb és újabb szöveg jutott az eszébe.

Ekkorra már megfordult az életük, a kínos-keserves kezdést az Úr segedelmével elfeledhették, apjuk gyakran példálózott a bibliai hét szűk és bő esztendővel. A malomban sok volt a munka, mert az emberek megszerették a becsületes és istenfélő gazdát. Ők is gyarapodtak: először csak egy kis malackát szereztek, aminek apja maga ütötte össze az ólját, aztán jöttek egymás után az állatok az üres istállóba: a ló mellé a tehén, mert a tej kellett a gyermekeknek, az abból készített túró, tejfel, vaj jól jött a konyhára. De Böjtelő havában a gazda egyre rosszabbul érezte magát, s hiába próbálkoztak, elment, magára hagyta asszonyát, gyermekeit, nem élte meg negyedik gyermekét, aki a temetés után két héttel született meg . Fiú lett ő is, a keresztségben a János nevet kapta sosem látott anyai öregapja után. Klára asszony néhány nap alatt összeszedte magát, és Borbála segítségével megpróbálta a kis család új életrendjét kialakítani. Kláricska azonban nem tudta megszülni gyermekét, mindketten belehaltak. Klára asszony ezt az újabb csapást nehezen viselte. Bár mindegyik gyerekét szerette, nagyobbik lánya volt számára a legkedvesebb.

Borbála már sírni sem tudott: egyetlen hónap alatt vesztette el apját és nővérét, honnan lenne könnye ennyi csapáshoz? Igaz, apja búcsúztatóján sem hullajtott sokat, meg is szólták érte… De ő belülről élte át a veszteséget, mert kívülről feladata volt: Istvánka jobban ragaszkodott hozzá, mint az anyjához, és az újabb kistestvér gondja is rá maradt. Anyja folyton csak parancsolgatott mindenkinek: a zselléreknek, gyermekeinek, kisebbik lányát egyik feladattól a másikig hajszolta. Egész nap ellenőrzés alatt tartotta, sehova nem engedte el, és ha olvasni látta, mindjárt eszébe jutott valami munka. Keresztanyja csitítgatta Borbálát, hogy ne lázadozzon, de vele is olyan ritkán találkozott, panaszkodni sem volt kinek.

Amikor nagyobbik öccse elment Debrecenbe, Borbála élete szürkébbé vált, de nem unatkozott: édesanyja gondoskodott arról, hogy elfoglalja magát. Közben kisebbik testvére is növekedett, és követte a bátyját: az alapokat ő is az újhelyi tanítótól kapta meg. János már nem avatta be nővérét a tanulásába, vászontarisznyájához hozzá sem nyúlhatott senki. Szerencsére, akkoriban már nem is volt Borbálának szüksége segítségre. Az apai iratokat forgatta mintaként, és gyakorlásra az ottani üres helyeket használta, a főtéri kisboltban drága volt a papír. Amikor István másodjára jött haza Debrecenből, meglepetéssel várta:

- Ezt te írtad, Borca? Hihetetlen!
- Csak a 42. zsoltárra formáztam… Bennem mindig is más vers jelenik meg ugyanarra a dallamra, nem az, amit a többiek énekelnek.
- És mutattad már valakinek?
- Hova gondolsz? Nem mertem! Zsuzsanna néni az egyetlen, akivel ilyesmiről lehet beszélni, a többiek bolondnak néznének, meg nem is érdekelné őket…
- De hát nagyon ügyes vagy: az írásod már szépen olvasható, és olyan, mint az apánké az irataiban. És ezeket énekelni kell, vagy csak mondogatni?
- Ahogy a kedved tartja, mert mindkettőre jó. Olvasd csak! Vagy inkább énekeld, olyan régen nem hallottam már a hangodat!
- Borca, hát ez maga a csoda! A poétai osztályban gyakran kell megadott témákra pikturát, meg szentenciát írnunk, de belehalok, míg valamit kiizzadok magamból. Úgy írsz, mint egy költő, mint Gyöngyösi István…

- Ne csúfolódj, költő csak férfi lehet, én meg csak egy gyarló asszonyszemély vagyok… Igaz, apánk hagyatékát, Gyöngyösi könyvét szoktam olvasgatni, hogy megtaláljam a titkát…
- De bizony poéta, vagyis *poétria* vagy, hiszen ezek igazi versek. Meg kell mutatnod egy hozzáértőnek!
- Anyámasszony szerint nem szabad, az írás nem való asszonynak, az a férfiak dolga. Én csak úgy elszórakozgatok vele, nekem ennyi is elég…
- Ezt te csak gondolod, az ember soha nem éri be azzal, amije van, mindig többre vágyik! Tudod, hogy mivel léphetnél tovább? A *mért lábakkal*!
- Mik azok?
- Egy régi verselési forma a görögöktől, amikor nem a sorvégek, hanem a hangzók hordozzák a zenét: *Férfiuról szólj nékem, Múzsa, ki sokfele bolygott.. Í*gy kezdődik az Odüsszeia, Homér eposza, s azért ilyen dallamos, mert a hosszú szótagok keveredenek a rövidekkel: *fér* – az hosszú, *fiu* meg rövid, attól függ, hogy a szótagot mássalhangzóval vagy magánhangzóval zárod… Mindegyik sor *hat mért lábat* ad ki, emiatt *hexameternek* mondjuk…
- Á, nem megy ez nekem, nagyon nehéz!
- Nem nehéz, menjünk csak végig soronként- javasolta, s a délután ezzel el is telt.
- Na, látod – mondta az öccse lefekvéskor – nem olyan nehéz ez. Most, hogy neked elmondtam, én is jobban megértettem… Majd azért megkérdezem a seniort Debrecenben, ő is versel, és megírom neked levélben, hogyan magyarázta. Amíg hazajövök, gyakorolhatsz…

Hogy Borbála verset ír, azt Zsuzsanna néni fia hirelte el. A megyebeliek és az újhelyiek egyformán kétkedve fogadták: hiszen lány, iskolába se járt, ugyan hogy is tudhatna ilyen dolgokat?! Nem úgy a vele majdnem egykorú Stentzel Dani, aki a pálosok itteni iskolájában tanult, és annak köszönhette a vármegyei jegyzőséget, hogy jól forgatta a tollát: mindenkit verssel köszöntött. Neki egyébként országos hírneve is támadt, amikor Berei Farkas András vándorköltő Újhelyen átutazóban meglátogatta. Akkor kettesben Molnár Borbálát is felkeresték, de a leányasszony szóba sem állt velük: anyja elhalmozta feladatokkal, azokkal kellett foglalkoznia. Így hát az igric Apolló rózsakertje című verseskötetébe csak Dani került bele költőként, Borbáláról meg egy megjegyzés: *Maró ő is, de neki jobb lett volna a rokkánál maradnia…*

Ezt elolvasva Zsuzsanna néni fia, Kapossy Antal aztán nagyon megharagudott, meg sem állt Bernáth Ferenc szobájáig, hogy beszámoljon neki édesanyja pártfogoltjáról. A számtalan előnevű alispán régi abaúji nemesi családból származott, de már régen zemplénivé, sőt: *újhelivé* vált, nemcsak hivatala, szíve is erre kötelezte. Az ő lányai sem jártak iskolába, csak a pataki oskola tanárai tanítgatták őket olvasni. Kíváncsi lett hát a tanulatlan leányasszonyra, ezért a jegyzővel berendeltette magához. Mohácsy uram először a fejét vakarta:

- De melyik Molnár Borbáláról van szó, hiszen a Hecskén, a Barátszeren és a Zsólyomkán is él egy–egy ilyen nevű asszony.
- Aki verseket ír…
- Akkor az a hecskei lehet, parnói Molnár István maradéka, már a tiszteletes úr említette, hogy a zsoltárokat is átformálja…
- Kapossy Antal szerint nemcsak kigondolja, de le is tudja írni a verseit…
- Asszony létére írni tud? Lehetséges ilyen?
- Megvizsgáljuk!

- döntötte el az alispán, és kitalálták annak módját is: ha előttük meg tud írni adott témára egy verset, akkor nem lehet kétségük. A próba feladatát Stentzel Danira bízták, aki azt ötlötte ki: legyen a vers hőse egy katona, aki 17 év szolgálat után hazamegy a szüleihez, de azok nem

ismernek rá, és a pénzéért meggyilkolják. A hír fellelkesítette a férfiakat, az alispántól egyre többen kérték, hogy ott lehessenek az eseményen.

Így hát Bernáth Ferenc nemcsak Borbálát rendelte be a hajdúval, a vármegye vezetőit is meghívta az eseményre. A nagykendős, csizmás leányasszonyt a díszes nagyterembe vezették be, ahol leültették egy asztalhoz. Még nem járt itt, ahova a lányok, asszonyok közül még a kiváltságosak is legfeljebb a karzatig juthattak. Mintha nem is fogta volna fel, hogy mit várnak tőle, úgy nézelődött, de közben az agya lázasan dolgozott, aztán felvette az előkészített lúdtollat, hozzáértően megvizsgálta a hegyét, belemártotta a tintába és írni kezdett.

Behunyt szeme előtt megjelent a katona, aki a sírból szól ki: *Vándor! Állj meg…* A történet elragadta: Az Úr segedelmével minden csatát túlélt, és amikor megpihenhetett volna, akkor meg saját szülei váltak gyilkosává. Írás közben Borbála, ahogy körülnézett, csak károrvendő arcokat látott, mintha az ő vesztét kívánta volna valamennyi itt lévő férfi. Egyedül Kapossy Antal bátya mosolygott rá, a többiek biztosan azt hiszik, hogy belebukom a próbába – gondolta feleszmélve, és lekerekítette a versét egy szentenciával:

Ember! Tehát innen tudományt erre végy,
Az aranynak nagyon éhezője ne légy.
És soha ne nézd úgy annak csalárd fényét,
Hogy azért elhagynád az élet ösvényét.
Mert ha hiányosnak lel a Bíró fontja,
Jaj neked, ha reád haragját kiontja.

Megírni könnyebb volt, mint felolvasni, sokat nyögdécselt, amin a férfiak nevettek. Elfutotta a méreg, ami eltüntette zavarát, és mire befejezte a felolvasást, elhalt a nevetgélés, nagy csend lett, csak az egyik vármegyei írnok verte össze önfeledten a tenyerét. Édes Gergely volt ő, aki – minthogy maga is verselt -, azonnal felismerte a leányasszony csodáját. De példáját nem követték a jelenlévők, hümmögve szétszóródtak a vármegyeháza termeiben. Mert a férfiak többsége nem hitt a szemének: a lányok nem tudhatnak ilyet! Csalás nem lehetett benne, hiszen a szemük láttára írta meg, ámbár ki tudja?!

Borbála szerényen álldogált a kételkedő férfiak előtt, csak az alispán mondott néhány jó szót, és a papírját is elkérte, hogy megmutathassa lányainak. Édes Gergely maradt utolsónak a teremben, a pataki diákok jellegzetes tógáját viselő bajszos fiatalember lelkesen köszöntötte a lányt, és engedélyt kért arra, hogy alkalmas időben meglátogathassa az otthonában. Borbála kitért a meghívás elől, nem volt a maga ura, anyjának kellett mindezt engedélyeznie…

A próbatételről Zsuzsanna nénihez sietett, és nagyon meglepődött, hogy ágyban találta öreg barátnéját. Az utóbbi időben anyja minden idejét kitöltötte, kevesebbet tudott idejárni, s a beteget meglátva elszégyellte magát. Kapossy Sámuelné már nagyon várta a lányt, tudta, hogy a vármegyei urak ma akarták megszégyeníteni, és ahogy ránézett, megérezte: Borbála kifogott vizsgáztatóin. Amíg beszámolóját hallgatta, megpihentette szemét kis barátnéján, aki élete szép ajándéka lett: az Úr vele kárpótolta azt, hogy csak fiai születtek, és Antal kivételével szét is széledtek a nagyvilágban. Jó gyermekei vannak, de Borbála egészen más, még a lányok között is különlegesség. Öreg napjaira feladatot adott neki: hímzését, varrását mutogatni lehet, szabás-varrásban még őt is lefőzte fantáziájával.

De igazán arra volt büszke, hogy Borbála társa lett literatúrai felfedezéseinek és alkotóként meg is haladta őt. Különösen átírt zsoltárait szerette, és érezte, lesz folytatása azoknak, hiszen a lány nem az, aki megáll az út közepén: végig fog menni rajta, bármi lesz az ára. Gyengének érezte magát, fájdalmai sem szűntek, de élvezettel hallgatta a csacsogó lányt, aki tollával lefőzte a férfiakat. Antallal éppen a napokban beszéltek arról, hogy milyen sors várhat Borbálára, ha nem áll be a sorba és nem fogadja el azt a szerepet, amit előírtak a

számára. Zsuzsanna asszony maga indította el ezt a folyamatot, és a mai nap után meglátta a végét is: Borbála megérezte a maga erejét és az írás gyönyörűségét. Amikor magára maradt, csak azért imádkozott, hogy ne járjon ez nagy fájdalommal, csak annyival, ami megőrzi elszántságát.

Ha megalázó is volt a megyei elöljárók vizsgáztatása Borbála számára, egy valamit mégis annak köszönhetett: anyja megenyhült szenvedélye iránt. Elvégezve napi munkáját, nyugodtan foglalkozhatott nyíltan az írással és az olvasással, később táncnak, vigalomnak örülhetett, és bezártsága is enyhült lánypajtásai jóvoltából. S ahogy növekedett, ez a kör lassan ifjakkal is bővült, akik az eladó sorba kerülő lányt megnézték maguknak. Édes Gergely nem volt közöttük. Stentzel Danitól tudta meg, hogy mivel meghalt az apja, hazament a Dunántúlra, de visszavárják, még nem fejezte be tanulmányait… A vidám társasági teremtéssé váló lány körülbelül ebben az időben kezdte magát Borbála helyett Borbárának nevezni.

- De kedves lányom, miért ez a változtatás, olyan szép neved van, így használja ezt mindenki!
- Hát ez az, mindenkié ilyen, de én más vagyok!
- A fejedbe szállt ez a fene nagy dicsőség, pedig neked is csak két lábad van, meg két karod, és ott jön ki a szusz belőled is, ahol a többiekből.
- De anyámasszony nem látja mindazt, ami bennem van, hogy én nemcsak a házunkat, az egész világot érzem…

Barátsági vetélkedés

Szent Iván havában Mikes grófnő és Borbála éppen Egeresen időzött, amikor egy ismeretlen asszonytárs, Máté Jánosné levélben kereste meg Borbálát, Szőkefalváról küldte sorait. A grófnő rögtön tudta, kit rejt a levél:

- Ujfalvy Krisztina ő, már meséltem róla Vásárhelyen!

Borbála izgalommal olvasta a sorokat, hiszen aki írta, gyakorlott verselő, kiforrott, kemény egyéniség, friss szellem – még a csipkelődő hangnem is kedvére való volt. Maga sem értette, honnan támadt benne ez a megértés, de megvolt és nem bánta. Gyorsan megszületett válasza, melynek a szeretet vezérelte minden sorát. A levél írása közben egyik erdélyi levelezőtársa, Váradi Péter is ott időzött körükben, aki személyesen ismerte Krisztinát, így hát ő is verset rögtönzött, és a *nemes dáma* – ahogyan Krisztina emlegette levelében a grófnőt - szíves meghívását maga írta a levél végére, de két hónap is eltelt anélkül, hogy válasz érkezett volna. A feladat, amire Krisztina felkérte, nemcsak a barátkozás volt: szemrehányással illette Borbálát, hogy könyvében nem nőtársait védte, hanem a férfiakat. Emiatt vitára hívta ki a férfiakról és a nőkről, az élet fontos és kevésbé fontos dolgairól. Krisztina nem tartotta magát költőnek, Borbálát is arra kérte: sétáljon le a Parnasszusról, mert ő ott nem otthonos. A jól gördülő sorokat olvasva ezt nagyképűségnek érezte, de válaszában folytatta a játékot

Úgy látom, hogy szíved néked is érzékeny,
S lesz a képzelődés kettőnk közt termékeny,
Gondolatinknak hát nyissunk tágas mezőt,
Hadd öleljek benned kedves levelezőt.
S végre ha kívánsz kezet fogni velem,
Viszont parolámat, ím, viszi a levelem….
Emelkedjünk fel hát a Föld szemetétől,
S a változásokat nézvén csak messzéről,
Ez életnek keskeny határán túl lépjünk,
S a keserű fáról oly gyümölcsöt tépjünk,
Mely nemcsak szívünknek sebeit enyhítse,
Hanem nemünk gyengébb részét is építse.

Néhány levél után aztán megismerte egyéniségét, gondolatban visszavonta a nagyképű jelzőt, elfogadta olyannak, amilyen volt: önmagának is gyakran ellentmondó, szeretetreméltó asszonynak, akiben rokonlélekre talált. A levélváltás azonban nem maradt kettejük dolga, a grófnő figyelte a postát, s a frissen érkezett leveleket többször felolvastatta, hogy a sorok mögötti értelmet is megtalálhassa. Egy-egy levéltémát megvitatott vendégeivel, hogy azzal segítsen Borbálának a válasz megformálásában. Így hát Borbála nem mindig saját véleményét tolmácsolta a levelekben, a gondolatokat a grófnő is alakította. Ez érdekesebbé tette a játékot, meg elszórakoztatta kedves munkaadóját is vele, ami kötelességei közé tartozott.

Mindszent havában aztán egy nyúlánk termetű, finom arcbőrű, tüzes szemű teremtés pattant le a könnyű kocsiról, végre személyesen is ideért Ujfalvy Krisztina, a kedves vitapartner és levelezőtárs. A grófnő előzetes hírei igaznak bizonyultak, már külsejével megmutatta különlegességét: magyaros ruháján panyókára vetett, sötétzöld mentét viselt, kunállású fövegét rezgő tűk ékesítették. Eleven lelkéről nemcsak nemes arckifejezése árulkodott, az a tisztelet, amivel köszöntötte a grófnőt, és az a szeretet, amivel keblére ölelte Borbálát, az is őt jellemezte.

Miközben társasági modorban csevegtek, egymást is felmérték. Borbála megérezte Krisztina cifra külseje mögött magánytól didergő szívét, Krisztina pedig azt, hogy levelezőtársa nem a maga ura, legegyszerűbb véleményét is kénytelen virágnyelvre fordítani. A találkozás mindkettőjük számára nagyon fontos volt, nem volt soha olyan asszonybarátjuk, aki szellemileg is tudta követni a gondolatok útján, az élet nagy ajándékára ismertek egymásban. De még idő kellett ahhoz, hogy a magukra vállalt szereptől meg merjenek szabadulni.

A verses levelezést Krisztina a találkozás után prózára fordította, ám Borbálának sem volt ez ellenére, otthon is voltak olyan levelezőtársai, akik így fejezték ki magukat. S Borbála nemcsak a tartalomra figyelt itt sem, az új formát is próbálgatta, izgatta, hogyan lehet a gondolatot minél tömörebben kifejezni ebben, és hogyan lehet témát váltani akkor, ha nem törnek meg a sorok, mint a verselésnél. Így fedezte fel az írásjelek szerepét, melyeket sokkal hathatósabban használt prózai írásaiban, mint a versekben. Levelezés közben új barátnéja sorsát is átélhette, hiszen a levelek hol Szőkefalváról, hol Mezőcsávásról érkeztek, de a legváratlanabb pillanatokban jelent meg Egeresen vagy Kolozsváron. Állandóan úton volt, mint a Borbála anyja, ő sem találta sehol sem a helyét. Amazonosan öltözködött, férfias kalapokat hordott, a férfiaktól minden elfogultság nélkül levelezett, és ott tette őket csúffá, ahol csak lehetett. Amikor a korondi fürdőn meglátott egy verset kifüggesztve, amit a Teleki fiúk írtak, nem állta meg, hogy ne firkálja rá megjegyzését: *Mihály és Domokos mindketten Teleki, Többet írtak volna, de több nem tele ki.* A fiúk sem maradtak adósak, de nem verssel, hanem pletykával lőttek vissza, amin Krisztina csak nevetett. Borbála megértette, hogy barátnéja szerelmi csalódása miatt az egész férfinemet utálja, és a nők sorsáért is csak őket hibáztatja. Leveleiben próbálta finomítani az éles megállapításokat, és örülni tudott, ha egy picivel is közelebb kerültek egymáshoz. Nemcsak szellemi önállóságát, külső megjelenését is élvezte barátnéjának: Krisztina minden ruhadarabját egyéniségéhez formálta, amivel hozzájárult a róla kialakított negatív képhez.

Farsangkor mindannyian részt vettek a kolozsvári mulatságokon. Izgalmas volt a szánok felvonulása, ami után mindenki valamilyen maskarába öltözve jelent meg a Bánffy palotában. Krisztina saját címerüket jelenítette meg: zöld ruhájú, kék hadi pajzsú vitéz lett belőle, aki kinyújtott jobbjában lándzsát tartott, fejét koronás zárt sisak fedte, és a családi színekből összeállított köpenybe burkolózott. Szerencsére a grófnő elfáradt, így hamar hazatérhettek. Borbála örült ennek: nem szerette a bálokat, az üres szócsépléseket, meg aztán láthatóan csak megtűrték azokon őt, hiszen valójában a társalkodónő a személyzethez tartozott.

A grófnő jóvoltából egyszer ő is eljutott Szőkefalvára, de barátnéját nem találta otthon, csak az anyját, aki nem örült a váratlan vendégnek és a lányát szapulta:

-….nem szendén társalog a férfiakkal, saját feje után öltözködik, és rangjához méltatlanokkal barátkozik…

- Rám céloz a tekintetes asszony?
- Dehogy, a leányasszony Mikes grófnénál szolgál, tudom ki. Hanem arra, hogy a román jobbágyaink mindig itt kuncsorognak nála, ő meg írja a kérvényeket nekik. Ez hozzá méltatlan, mert nem szabad alászállnunk… De mondhatom neki, makacs, ha elkezdem mondani a magamét, lóra pattan és elmenekül előlem…

Aztán egy idő után átkísérte a váratlan vendéget a lánya szobájába, és magára hagyta ott azzal, hogy neki dolga van. Borbála nem is bánta ezt, mert az illem visszatartotta attól, hogy ellentmondjon egy idősebbnek, de nem érezte jól magát a panaszáradatot hallgatva.

Krisztina szobája egyszerű volt, a sok könyv, az író pulpitus mindent elmondott gazdájáról, csak egy hatalmas tükör árulkodott arról, hogy asszony a tulajdonos. Írt már neki ezekről, de más volt saját szemével látni. A könyveket nézve egy pillanatra meg is rettent, többségük tudományos volt: gazdasággal, joggal foglalkozók, amihez ő nem értett, meg nem

is érdekelte. Csak magyar nyelvűeket talált, mert Krisztina nem tudott nyelveket, de ő is, miként Mikes grófné, büszke volt erre: nem rontotta el semmivel az eredetiségét – mondta. Belelapozott Bethlen Kata verseibe, naplójába, őt tartotta Krisztina a költői elődjének. Árva volt, mint én – mondta - még ha másféle volt az árvaságunk. Hamarosan berobogott Krisztina is:

- Kiszellőztettem a fejem anyámasszonytól – mondta, s nagyon megörült a váratlan vendégnek. Mindenfélét oda hordatott a szobájába a belső cseléddel, és szégyenkezett, hogy anyja így fogadta Borbálát.
- Ne mentegetőzz, az a fő, hogy itt vagyok, néhány óra múlva jön értem Mikes János uram, addig maradhatok.

Gyorsan röpült az ajándékba kapott idő. Most, hogy négyszemközt maradhattak, Krisztina is jobban megnyílt Borbálának, olyanra is szó került, amiről a grófnő előtt nem beszélt.

- Igaza volt anyámnak, szertelen lány voltam, és sokat szidtam kedvencét, az öcsémet. Itt csak a fiúk járhatnak iskolába, Samu nem értékelte ezt, apa nélkül nőtt fel, léhán élt, és az anyám mindig kimentette bajaiból. Apánk gyors halála miatt nem volt semmilyen fék előtte, aztán kapott két nagy pofont: a főispán nem választotta meg szolgabírónak, és a principálisa nem adta hozzá a lányát. Ezek aztán őt is felébresztették. Bezzeg én mindent megtettem volna a tanulásért, de csak a szerelem talált rám, amit ki tudja, mivel rettentettem el magamtól! Haller gróf már a vőlegényem volt, amikor hátat fordított nekem. Azt hiszem, egy kicsit belehaltam. Azóta megvetek minden férfit, ha kell, ha nem, nekik támadok. A Teleki fiúknak írott versemet te is ismered, jó kis cirkusz lett belőle, azóta ahol lehet, kígyót-békát kiáltanak rám.
- Így születnek a rólad szóló pletykák?
- Megy az akkor is, ha nem teszel semmit! Sokat hallgattam emiatt az anyámtól, hogy a világ így, meg úgy… Közben egyre szegényedtünk, mert nem tudott gazdálkodni. Na, hát nekiláttam, mindent megtanultam könyvből, leveleztem itteni, meg magyarországi szakemberekkel. Ez is egyféle tanulás volt, és élveztem. Ráadásul rendbe szedtem gazdaságunkat, megélhettünk belőle…
- Azért van itt ez a sok gazdasági könyv?
- Igen. Aztán *rájöttem, hogy az egyedüli ember csak félig él, ami a síron túl is boldogítana, azt a párosok önalkotta világában lehet fellelni. Ezért aztán az öcsém sógorához, Máté Jánoshoz mentem feleségül, aki elég eszes volt ahhoz, hogy házassági szerződésünkben megígérje: szabadságomban nem fog korlátozni.* Aztán én is betörtem: Klárit Izsák megszületése követte, de amikor három hónaposan meghalt a fiam, én másodjára is meghaltam. Nem tudtam Szőkefalván maradni, mindenütt őt láttam. János megfojtott a részvétével, meg a szeretetével, azt sem tudtam elviselni. Így aztán ő ajánlotta fel, hogy menjek el a rokonokhoz, időzzek Kolozsváron, küldött is nekem mindig elegendő pénzt.
- Hozzá nem jutottak el a rágalmak?
- Nem törődött velük, mert *tudta*: nem a könnyelműségem, vagy szabadosságom, hanem a sorsom miatti elégedetlenségem, a kisszerűségtől való rettegésem miatt vagyok ilyen. Ezektől menekültem a könyvekhez, magamnak meg verseket írtam, hogy megkönnyebbüljek. Amikor a Munkáidat elolvastam, felháborított, ahogy a férfiak, meg a keresztyénységed mögé elbújtál, most, hogy ismerlek, már tudom, semmi nem történt ok nélkül. Azt meg honnan tudhattad volna, hogy írok verseket, ha nem jelentettem meg őket?!
- A Parnasszuson való helyünkkel meg is zavartál, azt hittem, feleslegesen szerénykedsz, hiszen aki ilyen gyakorlottan episztolázik, az költő. Ma már azt is

tudom, hogy a versek terén semmi nem vagyok melletted, azok sok embert megvigasztalnának, nem is tudom, miért nem akarod megjelentetni.

- Mert legbelső ügyemnek érzem azokat. De a mi barátsági vetélkedésünk jót tesz a szívemnek. Nem vagyunk mindenben egy véleményen, de más világban nőttünk fel, még ha az asszonyi sors nagyon egyformán alakult itt is, meg nálatok is. Jó veled ellenkezni, tudom, hogy a grófnő oldala mellől nem fogod magadat kiadni. Nagy örömet jelent számomra a levélírás, mert mit tagadjam, magányos voltam, vagyok, leszek, alkalmatlan minden emberi együttélésre.
- Szellemes és érzékeny válaszaidat élvezem én is, a guzsajasbeli példabeszéded volt a csúcsa mindennek, csak a grófnő és társasága forgatja időnként a szemét.
- Hát az érzékletesség és a túlzás ott van mindkettőnkben, jó, hogy így egymásra találtunk. Az a gondolat, hogy van valahol egy rokonlélek, megkönnyíti az életemet. De te magad is megnehezíted a helyzeted: most a grófnő, korábban meg az urad miatt elnyomod magadban az érzelmeket. Az pedig a természet megerőszakolása, az értelemnek soha nem szabad legyűrni az érzelmeket. Ebben sem vagy következetes, hiszen időnként feleslegesen kiengeded a titkaidat: én azért nem beszéltem volna így ki azt az embert mindenféle gonosznak, pokolbélinek nem neveztem volna…
- Nem, te csak otthagytad… Én is a magam módján védekezem, mint ahogyan te. Hogy az anyám nem akart odaadni egy más vallásúhoz, vagy a Szokera juhai döntötték el a sorsom, nem tudom. De el kellett nyomnom a szerelmet, 17 évesen nem lázadhattam az anyám ellen, úgy hittem, a legjobbat akarja nekem. Így aztán pokoli 14 évet éltem meg, nem kívánom az ellenségeimnek sem. Ki kellett magamból panaszkodni, mert ez volt az ára a szabadságomnak. És tudod mivel vettem elégtételt magamnak? Egyszer sem írtam le a nevét! Még akkor sem, ha róla írtam…
- Észrevettem, barátném! Nem szólsz sehol a szerelmedről sem, de ezzel megint magadat gyengíted! De az igaz, több köteléked volt, mint nekem! Azért én a Bibliát szívesebben dugnám a papok zsebibe.
- Nagy nevetés jött rám, amikor ezt a részt olvastam a leveledben, mert éreztem, hogy másra gondoltál közben. Én a grófnő mellett nem szárnyalhattam ennyire, de élveztem, ahogy te megtetted…
- Jót tesz azért ez a mi kis vetélkedésünk, mert kiderült számomra, hogy nincs egyetlen igazság, minden állításunknak a fordítottja is igaz lehet. *Igaz, hogy a páros világnak mi csak a vadalmáit rágcsáljuk, de mindketten tudjuk, hogy szeretni és aludni erővel nem lehet. A mulandóság ellen meg úgysem tehetünk semmit…*
- Ott vannak a gyerekek…
- Igen, *létemnek egyetlen igazi gyümölcse Klára, de ő is súlyos lánc az életemen, összeköt Jánossal. Megígértem, hogy miatta nem válok el tőle, és a nevét sem teszem le…*
- És hát ott vannak a verseid! Nem értem, miért nem teszed sajtó alá azokat, hány asszonynak megkönnyíthetnéd vele az életét!
- Szó sem lehet róla! A sógornőmön kívül te vagy az egyetlen, akinek megmutattam, én azokat magamnak írom! Ez nem olyan külsőség, mint a kalap, vagy egy különleges jelmez, a versekben én vagyok ott minden fájdalmammal.
- De a leveleket azért írogassuk, tán egyszer meg is jelentethetjük őket: ne csak a férfiak beszéljenek a női dolgokról, tegyük meg mi is azt a nyilvánosság előtt! Sok asszony szemét felnyithatnánk vele…
- A kiadás engem nem érdekel, te megteheted, de rám ne számíts abban, *mulandó dolgokat én nem kergetek. A természet olyan tulajdonságokkal emberiesített bennünket, hogy a változás és az álhatatlanság állandóan komázzanak velünk. A boldogság amúgy is a szívnek, meg az érzékenységnek a játéka, így aztán csak addig*

gazdagít bennünket, amíg rátalálunk, de hamar hozzá lehet szokni, és akkor már csak szegényíti az embert.

- Jól mondod. Boldog az, aki azzal elégszik meg, amije van, nem visz túlzásba sem örömöt, sem bánatot, és vágyakozásait is megtartja a számára kiszabott keretek között.
- Akkor én örökké boldogtalan leszek! Létem legyőzhetetlen unalmai, és a magam iránti tartozás bús harca szüntelen kínozza a lelkemet. Hallernek köszönhetően csak lézengek a világban, szerencsére Máté János elnézi ezt. *Mégis szomorú az én győzelmem, mert jó hírem és nevem vesztébe került. Legjobban azonban az fáj, ha kárunkért senkire sem haragudhatunk, csakis önmagunkra.*
- Hallottam, milyen nagyon szeretnek a jobbágyaid!
- Anyám szerint nagyra török: már jegyzőnek akarnak megválasztani…
- Ha a férfiakat a kard teszi nemessé, téged akkor a pennád ereje: ha csak a porban hevernél, nem emelkedtél volna idáig. Te egyedüli vagy a verseiddel! Miért csak azt ismerik tőled, amit szavakkal is fennen hangoztatsz: *Ez az élet úgyse sok / Használják az okosok*. A te lényeged ennél több, szenvedő szíved szavainak megjelenítése:
-

A bágyadt szem néma nyelve
Mondja mi van benne lenyelve.
Mosolyogva félrefordul
S véres könnye csaknem csordul,
Amikor újra kénytelen
Nézni és nevetni szüntelen.

Ezeket a sorokat érdemes lenne kivinni a világ piacára, hogy…

- *Hogy kiderüljön: az a sokszínűnek hirlelt asszony – mert így emlegetnek – milyen szerencsétlen?!* – vágott a szavába Krisztina, így hát Borbála sem folytatta tovább ezt a témát.

Gyorsan telt az idő, közben körbejárták az udvarházat, útközben a mezőről hazatérő jobbágyokkal találkoztak, akik tisztelettel és szeretettel köszöntötték Krisztinát, nem, mint földesurukat, hanem mint legfőbb patrónusukat. Borbála eddig is büszke volt barátnéjára, és a látott, hallott emberi megnyilvánulások felerősítették benne az érzéseket. Sokszor gondolt az itt eltöltött időre, beszélgetésük szavait sokszor felidézte, megforgatta, elraktározta lelke titkos rekeszébe, mint legfontosabb kincsét. Erőt meríthetett belőle.

„Élek, félek, sírok, írok….”

Borbála debreceni tartózkodását arra is felhasználta, hogy meglátogassa Bessenyei György urat, a nála lévő Bessenyei Annának Szatmári Pap Mihály vele küldött levelet. Annának Erdélyben megjelent munkáját, az Ifjak menetoszlopát a professzor könyvtárából olvasta: elmélkedések voltak azok a bibliai példabeszédek alapján, melyen a magányos ember gondolatai sötöttek át. Női szerző volt, megbecsülte, és eszébe sem jutott akkor, hogy egyszer majd személyesen is alkalma nyílik találkozni vele. Szívesen vállalkozott a levél kézbesítésére, hiszen már régen szeretett volna megismerkedni Bessenyei Györggyel, aki legenda volt az ő számára: még Csizi uram írt róla annak idején, amikor Szatmár vármegye táblabírájaként eljárt a megyegyűlésekre.

Hogy Pusztakovácsiba eljusson, Kisjános Debrecenben bérelt neki egy szekeret, és már menet közben kiderült, hogy Bessenyei uraság annak bakonszegi részén lakik, távol a világtól. Az ottani gazdasági épületből alakította ki a maga birodalmát, amikor Bécsből hazatért. Földszintes, tornácos sorépület előtt álltak meg, boldogan szállt le, az itteni rossz utak összerázták teljesen, és a mogorva szekeres sem volt hajlandó vele beszélgetni.

- Öt fertályóra múlva jövök, addig a csárdában fogom pihentetni a lovakat – közölte vele.

Sovány, magas, vele egykorú, feketébe öltözött asszony sietett elő fogadására, s amikor meghallotta a nevét, elpirult.

- Az író? - kérdezte elfogultan, maga sem hitte, hogy világi bálványa itt áll előtte.

Ő volt Bessenyei Anna, György uraság László testvérének lánya, aki csak nemrég, apja halála után költözött Bakonszegre nagybátyjához, hogy házvezetője legyen. A kölcsönös bemutatkozás után kiderült a pirulás oka: Anna Borbála írásai miatt kezdett verseket írni, azelőtt csak bibliai történetekkel szórakoztatta magát.

- Azokat olvastam Szatmári Pap Mihályéknál – mondta Borbála, amivel tüstént belopta magát Anna szívébe – és ímhol, egy levelet is hoztam a leányasszonynak a professzor úrtól. Bevallom, örömmel tettem meg ezt a kitérőt, mert nagyon szeretnék Bessenyei úrral találkozni, akinek írásait volt szerencsém felolvasni Mikes Anna grófnőnek.

Bessenyei a kamrában tevékenykedett jobbágyasszonyaival, a hordóban állva éppen maga taposta a káposztát, amit a vendég hírére sem hagyott abba. Amikor végre előkerült, nehezen talált szót az asszony üdvözlésére, de szerencsére Anna segített: szemérmesen bevallotta, hogy Molnár Borbála írásait olvasva új világot fedezett fel maga körül. Annak hatására ő is elkezdett verseket írni, még ha most nem ez a legfőbb feladata, bátyja írásait másolja.

György uraság azért vonult vissza Bécsből, mert az új császároknál kegyvesztett lett. Családi ügyei sem úgy alakultak, ahogy szerette volna: Sándor testvérével évek óta pereskednek, most, hogy meghalt, lezárult a dolog, de rossz maradt tőle a kedve. De végre Anna ideköltözött hozzá, majd ő eligazítja az asszonyi dolgokat, így hát egy kicsit nyugodalmasabb az élete. Anna rajongással hallgatta bátyja szavait, pillantásából is olvasott Borbála: a leányasszony bizony nemcsak rokoni érzelmeket érez.

A nagy diófa alatti asztal mellé telepedtek le: sült hús, bor, alma, méz és dió került gyorsan az asztalra. Anna olyan háziasszony volt, akit nem lehetett meglepni. Számba vették közös ismerőseiket: az írókat, költőket, nem volt nehéz, akár Magyarországon, akár Erdélyben él az ember, kevés az írást művelő ember.

- És tudja a tekintetes úr, hogy divatot teremtett azzal, hogy saját írásai mellett ott voltak baráti körének is a darabjai?

- Gvadányi uramnál én is olvastam a levelezésüket, gondoltam, hogy engem mintázott.

- Akkor Borbála asszony is ezért vette bele kötetébe a levelezőtársakat? - kérdezte Anna, aki eddig nagy csendben hallgatta a két költő beszélgetését.

Ekkor vette elő Borbála az új kötetét, a ***Barátsági vetélkedés***t. Annát ajándékozta meg vele, hiszen asszonyi írás, nem igen érdekli György uraságot. De tévedett, mert a férfi is kezébe vette, belelapozott.

- Okosok – javasolta vendégének – *írjatok úgy, hogy szeressenek, hogy értsenek benneteket, és mosolyogva, könnyezve csodálkozzanak rajtatok.* Az asszonyírókra nagy feladat vár, mert a nőket is művelni kell. Ezt a szépnem tagjainak fel kell vállalni, ha nem akarják, hogy a férfiak szabják meg számukra a hogyant.

Ebéd után mindhárman lesétáltak a poros úton a zöld Berettyó borzas fákkal, bokrokkal szegélyezett partjáig, György úr dicsekedni akart vendégének itteni világa tökéletességével. Harsányan nevetve mesélte, hogy megtiltották a környező nyomdáknak művei kiszedését, de – mondta - rajta nem fogtak ki: minden kéziratából elvitt egy példányt a pataki oskola tékájába, majd ott kivárják, hogy megjelenhessenek. A Berettyó partján beszélt új regényéről: Tariménes utazása lesz a címe, de nem utazó, hanem egy utópia lesz a tökéletes államról. Kedvenc hőse egy

- *Bumbumpulujhaculujbüszkülüjkikiriposzidoszi* – vágott szavába Anna, mint egy gyermek, látszott, nem először mondta ki ezt a nevet. Borbála próbálta megtanulni, de nem ment, pedig Anna kívülről fújta.

- Ez semmit sem jelent – hűtötte le a házigazda – Anna minden írásomat kívülről ismeri, hiszen ő a másolóm.

Borbála figyelte a nagy öreget, közel a 60-hoz is milyen fiatalosan csillognak a szemei! Megérezte benne azt a régi úrfit, aki virtusból felemelt egy lovat, és megnyugodva látta: nyom nélkül eltűnt belőle az a pataki diák, aki feleslegesnek tartotta a tudományokat és szívesebben járt a Bodrog parti berekbe, hogy tőrt vessen a madaraknak. Hogy megfordult a világ a tensúr körül! Szellemes történeteit szívesen elhallgatta volna minden nap! Egy pillanatra megirigyelte Annát, de aztán belegondolt, nincs miért irigyelnie. Igaz, hogy nagy tudású bátyja közelében élhet, de milyen minőségben: 38 évesen vénkisasszony rokon. Ha továbblépnek ezen, azt a környezetük nem fogja elfogadni, ő is remetévé válhat, mint a nagybátyja…

Amikor visszatértek az árnyas fa alá, az uraságot elszólította egyik jobbágya, a két nő egyedül maradt az asztalnál. Anna kedves lénye a súlyos ezüstök között vidám hangulatot hordozott. Gyors ötlettel előhozta emlékkönyvét, hogy vendége verssel örökítse meg jelenlétét. Borbálának az átéltek miatt könnyen ment a versírás: *Élj tehát és virtussal ékesítsd nemedet, én holtig tisztelem emlékezetedet. Méltóztasd hát te is emlékezetedre azt, kinek szíve ég szeretetedre.* Aztán ő is kért egy útravalót frissen szerzett barátnéjától, de Anna csak ingatta a fejét, ő nem tud rögtönözni. De szemérmes mosollyal az emlékkönyvben lévő papírokat előszedte, és Borbála hitetlenkedve olvasta az őszinte sorokat.

- Látom, a 42. zsoltár téged is megfogott…

- Ezt bizony te ihletted! De csak a versformát vettem kölcsön, a többit magamtól tettem hozzá. Így illett a gávai templom felszentelésére, mert arra írtam.

- Azt is látom, bátyád hitetlensége nem fertőzött meg, vagy rosszul érzem?

- Nem, az ***Ég szemlélésén való elragadtatás*** éppen erre válasz: csodálja, aki akarja *a nagy Természetnek titkosan forgását... én túlrepülök a kiterjedt Égnek Várán ...hallgatni ama nagy Teremtő szavára, ki igazgat mindent népének javára*

- Ittlétem egész ideje alatt azon gondolkodtam, hogy bírod ezt a bezártságot? Hát itt a válasz kérdésemre: ***Mikor tapasztalom hogy az emberek inkább követik a bűnt, mint***

a virtust ...*Elrejtem magam a magánosságba, nem mulatok tovább a gonoszságba...Magamban hordozok úgyis egy világot, elkerülhetem hát a sok mulatságot.*

- Meglep a versek őszintesége, nem félsz, hogy visszaüthetnek ezek a sorok?

- Mitől féljek? Ennél rosszabb helyzetbe már nem kerülhetek! *Árva vagyok érzem, nyugalmam nincsen, nem találok férjet, aki rám tekintsen. Atyám, Anyám, Bátyám, Néném és Szeretőm volt, hová lettek mégis? Felelet: mind megholt…*

- Úgy tűnik, azért még nem zárkózol el annyira a világtól, mint György uraság!

- Igen, de látom, ez csak ***a halogatott reménység ideje****. Képzelődésemnek sebessége lankad, a kétségnek sűrű fellegébe akad. Az egész világot szomorúan nézem, egyik bút a másra szüntelen leteszem. A viszontagságnak irtóztató árja zúg, ijeszt, szívemet igen sűrűn járja.*

- Mindig úgy éreztem, hogy az írással egy kicsit leteszem a terheimet. Örülök, hogy te is érzed ennek jótékony erejét.

- De az írással a kétségeim is megnövekednek...*lettem, vagyok, múlok, ismét leszek, de mi? Nem tudom, búsulok, nem vigasztal semmi. Az erőm, az időm, vagyonom, szépségem, nem állhatok ellent, romlik épségem...*

- *E*zzel a kis epigrammáddal már meg is találtad a kétségeidre a választ*: Élek, félek, sírok, írok, gondolkodom, nyugalmam nem lehet, szüntelen dolgozom.*

- Hát igen, ez az én mostani arcmásom. Amíg bátyámmal élek, nem is félek, de mi lesz utána?

- Ne légy kishitű, az Úristen elrendezi majd ezt is. Nem akarod majd egyszer ezeket kinyomtatni? Sok asszonytársunk lelne örömre soraidban!

- Talán egyszer...*akik ítélnek, megítéltetnek azok is, akik pedig szeretnek, szerettetnek. Ahol hibázom, eltűrik majd, minthogy én úgy sem vagyok poéta, hanem csak egy lakos a világban, aki így érzek, és így gondolkodom, amint leírtam itt.*

Gyorsan elérkezett a búcsú ideje, Anna egy kosarat telepakolt az útra, György uraság is elégedetten szortyogtatta pipáját, élvezte a látogatást. A szekeres szótlanul a gubájába burkolózott, nem érdekelte, utasa mit végzett. Ám alig hagyták el Pusztakovácsit, megállították őket a vármegyei pandúrok, és egy idegen hivatalnok arról faggatta Borbálát, hogy miről beszélgettek, visz-e valamilyen iratot Bessenyei úrtól. Borbála nem tudott semmiről, csak literatúráról beszéltek, meg a rokonaikról, nincs nála semmi iromány, csak disznósódar, meg tepertő. Amikor útjukra engedték őket, a szekeres mogorvasága is felengedett, és megosztotta a csárdában szerzett értesüléseit: Bécsből évek óta figyelik vendéglátóját, gyűjtik róla az adatokat, most Borbála is a megfigyeltek közé került.

Borbála nem féltette magát, csak a rokonait. Ámbár Kisjános nyomdászként naponta átesik az ellenőrzésen, az oskola meg kívül van a hatóság látkörén. Hallgatagon tették meg az utat Debrecenig, Borbála az elébe kerülő újabb asszonyi sorson gondolkodott. Annát – kétségei ellenére – boldognak látta felemás helyzetében. Tetszettek a versei, szabadabban fejezheti ki magát, mert nincs olyan kiszolgáltatottságban, mint ő a grófnője mellett. Anna kalickája nem zárult rá teljesen, de mintha nem is vágyna arra a szabadságra, ami őt szüntelenül foglalkoztatja...

„**Papám és férjem”**
(monológ egy hangra)

A tündér Hír, az a virgonc állat,tíz füllel és száz szívvel szolgál serényen, két-három óra alatt száz mérföldre fut, és hozzá illő hanggal hirdet mind vígat és mind szomorút. Miközben csuda teste - ahány városon áthalad – mindannyiszor nagyobbra nő. Azt hiszem, itt az ideje, hogy tiszta vizet öntsünk a pohárba…

Horvát Ádám, a Papám engem, Kazinczy Klárát hányatott életből rángatott ki, amikor magához vett. Atyámmal sárospataki deáki korukban barátkoztak össze, s amikor a Csallóközből a Dunántúlra vetette szerencséje, felújult kapcsolatuk. Hamar észre vette, hogy a tudása révén egykor nagyra hivatott Kazinczy János szerény jövedelmű vándorprédikátor lett, aki a könyvek világában jobban otthon volt, mint a való életben. Csak a gyermekei száma gyarapodott évről-évre, velük meg a gond, miből nevelje fel őket. Mivel Papámnak egyik házasságából sem született gyermeke, komolyan vette anyámasszony célozgatását, hogy szerelmük gyümölcse vagyok. 12 évesen „megvett” engem, de nem zárt el szüleimtől, őket is segítette.

Külsejével és szabados viselkedésével mindenkit maga ellen ingerelt. Debreceni diák korában megkezdte kicsapongó életét: szerette a bort, az asszonyok meg őt szerették. Hatvani professzor megvédte tekintélyével, mert tisztelte tálentomát, de nem állt be a sorba: nem lett sem pap, sem tanító, gyakorlatias földmérőként őrizte a szabadságát. A füredi Oroszy Júliával kötött frigyéről mindenki tudta, hogy nem az asszony, a vagyona csábította. Évtizednyi együttélés után mégis nagy feltűnést keltett válásuk, amit akkoriban engedélyezett Lipót császár a birodalmában. Nemcsak azért, mert ez volt az első ilyen, ami a nyilvánosság előtt zajlott, hanem mert pontosan elszámolt a hozománnyal és még vissza is adott belőle. Okos ember volt, jól sáfárkodott a rábízottakkal: bérbe vette a tihanyi apátság jószágait, megnövelte vagyonukat, miközben ő is meggazdagodott.

Nem volt mindennapi ember! Három varkocsba fogta a haját és csimbókba kötötte, ami magyaros ruhájával nem nagyon passzolt. Ilyen volt: büszkélkedett szittya magyarságával, de nem süppedt bele. Felesége rokonánál, Sárközy Istvánnál vendégeskedő Vitéz Miskát magához csábította, együtt járták a vidéket, hogy népdalokat gyűjtsenek. Beszédükkel nemcsak nemes társaikat, a hatalmasokat is magukra haragították, de csak őt figyelték meg, mert barátja visszatért Debrecenbe. Tuboly Lizi barátném egyik névnapi versében jól jellemezte: *sok virtusok egyesültek az ő nemes lelkében, sok szép cselekedetet tett életében. Szegényeknek, árváknak volt ő pártfogója, erkölcsökkel tündöklöttek néki minden tettei. A hazáért, az igazságért vertek erei.*

Amikor megtudta, hogy a gyermeke vagyok, nem szégyenkezett, boldogan fogadott magához Atyám engedélyével. Első perctől kezdve örökösének szánt, de az út kacskaringósan vezetett odáig. Mégsem bánom, mert szomorú hajlékunkból belekerültem abba a világba, ahol szívem szerint otthonra találtam. Igaz, Papám nyugtalan lélekként - meg munkája miatt is - mindig úton volt, de a vére is vitte. Jusztina asszony eleinte *pajtásné*ként fogadott, de zsarnoki természete egyre nehezebbé tette a dolgomat. Sokat szenvedtem, amikor Papám nem volt otthon. De amikor együtt voltunk, sokat foglalkozott velem. Atyám már előtte megtanított olvasni, Papám nem csak olvastatta velem mások énekeit, amikor rájött, hogy érzékem van hozzá, az írásra is rávett.

Festetics gróf mintájára vidékünkre varázsolta Flórát és a kikeletet. *Göcseji Helikon* néven társaságot teremtett nekem, hogy ne legyek egyedül. És amikor elköltöztünk Jusztina asszonytól Petrikeresztúrba, ebben a *kies kietlenben* nemcsak lakhelyet, otthont és megnyugvást teremtett számomra. Büszkén dicsekedett a literatúrai tekintélynek számító

Kazinczy Ferencnek, hogy nemcsak gyakorolja a poézist, elkötelezettjévé is vált. Külön világot teremtett számomra a görög mitológia segítségével. Apollóként maga köré gyűjtötte a mitológia alakjait. Én lettem a *petrikeresztúri Thália*, Dóczy Teréz a *kalózfalvai Melpomené*, a Tuboly lányok a *nagylengyeli Gráciák*, akikhez harmadikként csatlakozva a *szépség, a báj, és a kellem istennői* lettünk. Egy latin pásztorének dallamára meg is írt bennünket: *robinzoni nápeák is lehetnek gráciák, hogyha bennek ártatlan és egyező három szív van.* Ilyen *összehangzó orgonák* lettünk mi: *Rozi, Lizi és Klári*, *három hív barátok, és segített nekünk Pegazus kútjából vizet meríteni. Szőke fürtű játszi Tháliát* csinált belőlem, akinek az asszonyi feladatok mellé kellemes szórakozást talált ki.

Levelekkel, személyes találkozókkal írásra serkentett mindenkit, akiben egy kicsit is pislogott a lélek. Nemcsak férfiakat, nőket is. Nem fogadta el az *irigy és kevély képzelet* maradi nézeteit, hogy a fátyol és párta fölött nincs helye a borostyánnak! Válaszolt írásainkra, feladatokat tűzött ki, és mindenkinek dicsekedett elért eredményeinkkel. Társaséletet teremtett körénk! Ha távol is éltünk egymástól, verses leveleinkkel legyőztük a távolságot. Megértette velünk, hogy az *igazi barátság nem abban áll, hogy minden nap lássuk egymást és legyen köztünk mulatság. Össze tudnak messziről is beszélni a szívek. Ha ritkán látjuk is egymást, azt örökké megtartjuk, minden együttlétünkkel barátságunkat megújítjuk.* Nem véletlenül lett ő a nők első prókátora, aki a diétát is beadványokkal bombázta az érdekünkben.

Éneklésre, verselésre, szellemi munkára fogott bennünket, tanultunk egymástól és tőle. Találkozásainkon sokat énekeltünk, amit vagy a Szapáry gróftól kapott klavikordon,vagy billegtető sípján maga kísért. A Tuboly lányok képzett zenészek voltak, sokat tanultam tőlük. Keszthelyre is elküldte verseimet és a helikoni ünnepségen felolvashattam ***Jola kertészlány a keszthelyi kertben beszélget a virágokkal*** címűt, amit Papám Kazinczynak is eljuttatta, aki barátsággal köszöntött. Nagy költőkkel voltunk itt együtt, Berzsenyi Danival, Kis Faludi Sándorral és az ő Szegedi Rózájával. Legközelebb majd a névrokonommal is találkozhatunk, aki annyira meghatódott, hogy csemetefát ültettünk tiszteletére a Helikoni kertbe, hogy megígérte jövetelét. De erre már nem került sor, meghalt a mi nagy Mecénásunk, aki kitalálta a helikoni ünnepséget, verseinkkel fájó szívvel búcsúztattuk mindkettőjüket.

De volt egy nagy örömöm ebben az ünnepségben! Ott találkoztunk össze a *kemenesaljai Szapphoval,* Dukai Takács Judittal, akivel nagy barátok lettünk. Eleinte egyetlen poétriaként szerepelt, egyik díjnyertes versében ő nevezte el Papámat *göcseji Orpheusz*nak. Meglátogatott bennünket Keresztúrban és mi is voltunk nála vendégségben. Amikor nagybeteg anyám bevallotta, hogy mégsem vagyok Papám lánya, Jusztina asszony halála után összeházasodtunk. Papám ezzel Férjemmé vált, hogy az örökségét így biztosíthassa számomra. Ez a tettünk nagy felháborodást keltett, Sárközy István még Kazinczyt is bujtogatta, de bennünket nem érdekelt. Csendes kis ünnepségünkön Judit lett a nyoszolyólányom: verssel köszöntött bennünket, amit elküldött a Hazai és Külföldi Tudósításoknak, hogy ne a pletyka közvetítse a valóságot.

De így is mentek a hírek, melyek közül a legszomorúbb az lett, hogy *letéve pártámat, a hajadonok bélyegét, ott hagytam a kedvelt kilenc szüzek seregét.* Én Papámtól és Férjemtől nagy ajándékot kaptam a mi görögös játékunkkal, nem azért írtam, hogy végre bekössék a fejem. Szerencsére voltak olyanok, akik megértették ezt! Amikor Arionom helyett, mert mással foglalkozott, én válaszoltam a köszöntő levelekre, nem várt elismerést kaptam Kováts Sándortól, helikoni társamtól. Büszke volt rám és mintaként emlegetett, mert a jó házassághoz a művelt feleséget is hozzátartozónak érezte.

De csak két év boldogság jutott nekünk! *Most itt ülök mély gyászban merülve, hervasztó búm karjaira dülve. Megfosztva attól, kiért éltem, kit lelki kellemiért szerettem. Nem a vak szerelem hiú fénye, nem Ámor és Kupidó leleménye voltak ösztönzői hív szerelmemnek, oh nem,ők csak gyermek istenek. Oh, mely kies vala nékem ez a hely, míg egy valék a Nemes Lélekkel. Ím már most minden kiholtnak látszik, a Zefir gyászfátyolommal*

játszik. Velem gyászol még az esztendő is, nem hoz vidulást a jövendő is, sőt Pandora rejtekében sincsen oly remény, mely rám örömöt hintsen. A Fátum tettét maga is sokallja, ha kesergő panaszimat hallja. És a halál is könnyeket hullata, midőn karjaimból kiragadta. Sors, keménységed mért mutogatod, halandó szívemet mért fárasztod, ez csapásod alatt úgy is kővé vált, és tesz mindent visszaverővé. Érzem ezzel hogy én is tartozom, természet urának így adózom, de szívemet megvigasztalnia még most kevés a filozófia.

Idehívtam Gábor öcsémet, hogy Papám és Férjem írásait lemásoljuk és elküldjük Döbrenteinek. Ha a sors kegyes lesz hozzánk, megjelenteti, vagy legalább megőrzi azokat, hiszen minden sora gazdag lelkének megnyilvánulása.

„***Élni akarok…”***
(monológ két hangra)

Miért nem tudok akarni vagy lemondani? Ha el nem tudom magamban fojtani s vágyat, mért nem bírok erővel a tettre? mért emésztem fel minden lelkierőmet ez eredménytelen harcban, mely szüntelen megújul, s képtelenné tesz egyik vagy másik úton haladni….Pedig csak ez ad erőt, ez ad kitartást a szellemnek, szüntelen haladni, haladni egy bizonyos cél felé, melyet ha egyszer kitűzünk magunknak, arról többé ne vegyük le szemeinket, ne tekintsünk vissza az útra, melyen megsebzett lábaink vérnyomai piroslanak, ne tekintsünk oldalt, hogy el ne szédüljünk a meredek látásától, melynek szélén haladunk, vagy meg ne undorodjunk a sártól, mellyel dobálnak, előre, csal előre a cél felé, melyet elérnünk kell, vagy érte meghalnunk…

Oly hideg és holt volt a lelkem, mint a kővé vált fájdalom. Pedig én így nem élhetek! Nekem fölizgatás és szenvedély kell, mi elfoglalja, mi éreztesse, hogy élek. Egy nő több, mint csak asszony. Oly sokszor jut eszembe a nagykárolyi táncterem, éles képek villódznak elmémben. A hatalmas függönyök, a tükrök, a viaszgyertyás csillárok alatt táncoltunk, a fal melletti ülőpadokról az anyák árgus szemekkel vizslattak bennünket. Sándor különleges volt a táncosok között, nem azért, mert messziről jött, a merengő, elmélkedő szeme nyűgözött le, Fekete üstöke cigányossá tette, mégis jobban megdobogtatta a szívemet, mint az atyám választotta szőke alszolgabíró.

Nem ismertem Apámat, mégis megszabta az egész életemet. Állítólag rajongott értem, de olyan dolgokat írt rólam, amit nem szívesen olvasok ma sem: gyönge...kicsiny...alaktalan… Na, ezt anyám még megfejelte a végrendeletének szánt szavaival. Ők ketten aztán elviselhetetlen súlyt helyeztek rám: iparkodjak túltenni atyámon, vagy legalább töltsem be a helyét… Ezzel a gyenge testemmel? Az állandó köhögésemmel? A fátyolos hangommal? Mégis mindent úgy is csináltam, ahogy ő: kirúgattam magam az iskolából, színésznek álltam, verseket írtam. Igaz, egyben eltértem tőle: az ő józanul írott bordalait részegen kurjongattam, miközben eszméletvesztésig vedeltem a hegy levét... Egyetlen ajándékom a pogány Zoltán nevem lett. Hiába kereszteltek meg, nem tűrtem a papok álszentségét, de ezt senki nem vette észre. Kicsiben átéltem az életét, de nem én voltam híres, hanem csak a nevem: Jászai Mari színészné is csak azért ölelt meg, mert apám vére folyt az ereimben…Engem senki sem szeretett...

Anyám egész életében szerepet játszott, és erre kényszerített engem is. Amikor négy évesen honvéd ruhába öltöztetett, nem a tiltott dolgokra emlékezett! Az új házassága miatti bántásokra válaszolt: Horvát mellett is Petőfiné maradt. Csodálkozott, hogy nem hittek neki... Amikor már nem volt rám szüksége, elküldött a világ végére, hogy apám öccse faragjon belőlem férfit! Soha nem láttam, mert állandóan dolgozott, ő sem velem foglalkozott. Megvert engem az Isten rendesen: Petőfi Sándor, Szendrey Júlia és a tiltott forradalom szerelemgyereke vagyok, keresztapám Arany János, a legnagyobb magyar költő, Petrovics István lett a gyámom, aki bátyja költői babérjaira tör és az a Gyulai Pál akart megnevelni, aki a saját gyermekeivel sem tud szót érteni….

A bálban Sándor elbűvölt azzal a félszeg mosolyával, amivel zavarát leplezte, a kutyafuttában adott búcsúkézcsóktól teljesen összezavarodtam. Valami elindult közöttünk azon az éjszakán. Azt hittem, majd udvarolni fog, megpróbálkozik a csábítás hagyományos eszközeivel, de nem lehetett őt kiszámítani. Hónapok múltak el a találkozás után, félreértések és pletykák jöttek-mentek, hogy Debrecenben vőlegénnyé vált, egy színészné lett a választottja.

Atyámék is egyre jobban sürgették Uray Endre melletti döntésemet. Magam voltam, miközben ez az ismeretlen ember belopakodott a szívembe és elkezdett élni benne…Milyen érdekes, Horvát is így jutott be a szívembe, hogy aztán darabokra zúzza, és minden darabjával kisétáljon.

De Sándorom nem hagyott cserben, legyőzte a félreértéseket, az akadályokat, királynői palástot terített a vállamra. Az erdődi templomban csak mosolyogni tudtunk egymásra, s amikor szekérre ültünk, hogy Koltóra menjünk, tán még zord atyám is megbékélt velünk. Nem zavart, hogy a széttört kocsirúd miatt egy faluszéli parasztházban lett a nászéjszakánk. Minden idegvégződésünkkel egymásra figyeltünk, hiszen fel kellett fedeznünk a másikat. A világegyetem sosem viccelődik, csak elveszi, amit akar, és megajándékoz azzal, amihez kedve van.. Engem megáldott a boldog szerelemmel, az állandó örömek kifogyhatatlan forrásával. Mind magába rejti ez, mit az ember élvezett, és legtitkosabb álmaiban sejtett, minden alakban feltűnik benne az öröm, minden szíveken keresztül játszik, mint a szivárvány. Az alatt a hat hét alatt Koltón én a helyemre kerültem.

Debrecenben szerettem színész lenni! Bejártam azokat a helyeket, ahol együtt éltek a szüleim, és apámnak a színházban lévő szobrát használtam bukszának. Amikor megkaptam a havi béremet, oda rejtettem, hogy vigyázzon rá, de nem tudtam betartani saját elhatározásomat, hamar elcigányoztam. Itt nyomorgok, pedig gazdag lehetnék, hiszen atyám akadémiai nagydíját megörököltem. De nem jutok hozzá, mert Horvát Gyulai Pált kérte fel gyámomnak, amikor István bátyám lemondott erről a tisztségről. Amilyen rendes volt a felesége, Mariska néném, olyan kegyetlen ő velem. Megtorolja az epigrammámat, amit a fiainak írtam...

Sándor azt mondta a szépségemen kívül a műveltségembe szeretett bele. Hát igen, a Tanzer Intézetben megtanítottak mindenre, amivel az előkelő társaságban megállhatjuk a helyünket. De ő ennél többet tanított nekem abban a varázslatosan szép környezetben, ahol nem voltunk rákényszerítve az élet kínjaira, csak élvezhettük annak szépségeit. Nemcsak a fiatalos lelkesedés fűtötte az uramat, egy művész lakozott benne és egy lázadó lélek tüze hatotta át minden mozdulatát. A szenvedély vulkánként forrongott benne, a tekintete mégis olyan fátyolosnak hatott, mintha állandóan ábrándozott volna. Csapongó képzelete, szeszélyes egyénisége nem is nagyon illett a férfihez, de ellentétei jól kiegészítették egymást.

Megértette velem, hogy azért ír az ember, hogy felfedezze magát és a világot, hogy meglássa a mulandóban a maradandót. Közös zeneszeretetünk is itt vált nyilvánvalóvá. Fölolvasta nekem Kazinczy sorait arról, hogy milyen bölcs volt a görögök nevelése, akiknél a muzsikát érezni és Homért tudni olyan alapvető szükség volt, mint nálunk a deák grammatika törvényeit biflázni. És a lovaglás! igazán itt éreztem rá annak is az ízére. Felszabadító érzés volt egy ilyen nagy monstrummal együttműködni. Olyan volt, mint egy nagy kutya, rá tudott hangolódni az emberre, a szabadság érzésével ajándékozott meg, a világ fölé emelt. Milyen szép e világ! és benne mégis az ember, akinek teremtődött a világ ilyen széppé, oly nyomorult benne. Ha az isten nyugodt életet rendel számára, elfásulnak érzései, és szenvedéllyé, nagyszerű lélekháborgások után sóhajt, ha pedig szenvedély lakik kebelében, nincs annyi ereje, hogy azon uralkodhassék, annak rabszolgája lesz, ami őt még az üdvösségtől is megfosztja. Az ily kedély megmérgezi a szívet, hogy nem nyújthat szelíd, békés örömöket, nem boldogíthat tisztán, mint egy szelíd teremtés.

Pesten sem zavart vissza a konyhába, részese lehettem a változásoknak, míg más asszonyok otthon vártak a férjükre, hogy megmelegítsék az elhűlt vacsorát. Nagyon tudatosan, felkészülten és szenvedélyesen élt abban, miközben megszegett minden szokást és szabályt, nem tűrt korlátokat. Ha kellett, fittyet hányt a hagyományoknak, szabadon, zabolátlanul tette, amit ösztönei diktáltak. Nem voltam rá felkészülve, de nem tudtam kivonni magam a hatása alól. Életünk a nyilvánosság előtt zajlott, a kokárdát én találtam ki Sándornak, és divatot teremtettem vele a férfiak körében csakúgy, mint az asszonyok között a nemzeti főkötővel. A

lányokat, asszonyokat elzárták a történésektől, de én ott lehettem, mert Sándor hurcolt magával: lelkesedését én tápláltam. Büszke volt arra, hogy Zoltán a forradalom gyermeke lett. Az apja sem tudott betelni vele! Vele mentünk Debrecenbe is, amikor a kormány oda szorult vissza, atyám házat vásárolt, hogy együtt élhessen itt a család. S vele indultunk Erdélybe, amikor Bem tábornok magához szólította. Szüleim, Aranyék, Vörösmartyék nem helyeselték ezt, de Sándornak szüksége volt rám, ez eldöntött mindent.

Nem hittem el, hogy Segesvár után csak úgy eltűnt! Zoltánkát Aranyékra bízva bejártam a csatateret, s hiába szereztem bizonyosságot a valóságról, nem tudtam elfogadni azt. Aztán nem tudtam hova menni!, komámuramék maguk is nehezen éltek, felesleges terhet jelentettem ott. Atyámékhoz nem mehettem, kinőttem már a rózsaszín lányszobámat, 22 évesen itt álltam a feleségek feleségeként kifosztva és árván. Pesti ingóságainkat lefoglalták a császár elleni lázadás miatt, és Haynau hadsegéde, Lichenstein herceg szemet vetett rám, hogy Petőfi feleségét szeretőjévé téve megalázza a nemzetet. Összezavarodtam! Lánykori ismerősöm ígért mérget, de nem kaptam meg. A kitoloncolás – és Prielle Kornélia naplójának kikerülése - elől Horvát házassági ajánlata megmentett, élni akartam, meg akartam kísérelni a boldogság nélküli életet. De a magyarok kegyetlenül szembe fordultak velem hűtlenségem miatt.

Nem magyarázkodtunk, visszahúzódtunk. Horvát Árpád anyagi helyzete, atyámék segítsége lehetővé tette az elfogadható polgári életet, külön dolgozószobám lett, ahogy megígérte. Olvasásba, írásba menekültem, miközben jöttek a gyermekek is egymás után. Rózsabimbóim: Attila, ifj. Árpád, Ilonka és a néhány napig élő kis Viola nagy örömeim voltak, de a bennem lévő írói vágy egyre gyakrabban legyőzte az anyaságomat. Horvát Petőfi fiát nem tudta elviselni, és saját fiaitól is irigyelte a pincében meghűtött vizét, megverte őket, ha elitták előle. Az idők során Horvátról aztán lehullt a lepel, férji jussát erőszakosan követelte, és hogy kedvem legyen hozzá, francia pornóképeket nézetett velem. Kiderült, számomra nincs boldogság, amit Sándor mellett átéltem, csak annyi jutott nekem.

Attila és Árpi levelei időnként jókedvre derítenek ebben a nagy káoszban, amibe keveredtem. Anyámtól ennyit kaptam, ezeket a féltestvéreket. S nem irigylem őket, mert hiába van két szülőjük, velük sem törődnek. Cselédek foglalkoznak velük, kapnak enni és élnek, nem nyomorognak, mint én. De nem jó testvérek, Árpi népszerűbb, mint Attila, aki ezt nehezen viseli. Nincs az ismeretségi körömben egyetlen család sem, akit irigyelhetnék. Minden szétesik ebben a világban! Csak a mámor marad vigasztalásként, csak ne kellene másnaposan feléledni...

István – Sándor öccse - lett Zoltánka gyámja, magához vette, iskoláztatta, de a fiam nem fogadta el azt a világot. Apja mintáját követte: iskoláról iskolára vándorolt, aztán vándorszínésznek állt. Nyomorgott, ivott, adósságokat csinált, amit gyámjai nem győztek kifizetni. Ez az élet őt is beteggé tette... Atyám megszánt végül engemet is, elválhattunk: Ilonkával külön költözhettem, a fiuk apjukkal maradtak. Betegségem gyengévé tett, egy ismerős család Ilonkát is elvitte tőlem, hogy könnyítsen rajtam. Az írás segített a túlélésben. A korábban felfedezett Andersen mesék – a szilárd ólomkatona, a kis hableány, a gyufaárus lány – mind rólam szóltak, le is fordítottam őket. Aztán magam is novellákat kezdtem írni, ezzel válaszoltam az engem érő vádakra. Igen, a huszár bosszúja engem is elért, visszajött és kitépte a szívem, anélkül kell élnem. De nem küldtem el komám uraméknak Szalontára, vagy olvasta, vagy nem. A kedvenc allegóriám a fenyőfa és a vadrózsa története lett: a sziklatetőn lévő magányos fenyő törzsén megtapadt egy vadrózsa, összefonódtak, madarak telepedtek rájuk, majd egy óriási villám felégette mindkettőjüket... Még nem várom ezt a villámot, mert itt van mellettem Tóth József, akit a sógorom szerzett segítőmnek. Felolvas, beszélget velem, és feleségül is venne, ha az atyai beleegyezést megkaphatnám. Ha ismét lenne mellettem egy férfi, talán újra kezdhetném. De nem szeretem, hogy engem is, meg Árpádot is állandóan zsarol, bár a humor feléledt bennem az utóbbitól: a zsarolót is meg lehet zsarolni...

Sátoraljaújhelyből jöttem Pestre, mikor a zempléniek figyelmeztetésére Gyulai kifizette ottani adósságaimat, elengedett a direktor. De nekem is elegem volt már ebből a cigány életből! Dolinay Gyula barátom fogadott be, amíg nem tudom, merre menjek tovább. Kértem Nagytatát, szerezzen nekem valamilyen polgári foglalkozást, mindent megígértem cserébe. Anyámmal is lett egy olyan találkozásom, amilyenre egész életemben vágytam. Bár éppen a titkárához készült feleségül menni, hogy rendbe hozza az életét, de volt hozzám néhány kedves szava. Elolvasta Tartuffe fordításomat és lelkesedett érte! Ez lenne a te utad – mondta – atyád is szerette a franciákat, te meg megmutathatod az értékeiket. De a kettőnk kapcsolata már nem javult meg. Nagytata nem járult hozzá az új házassághoz és amikor kiderült, hogy nincs mire várnia, belehalt a bánatba. Legalább nem kellett megélnie, hogy Horvát a gyermekeit eltávolította Pestről, hogy ne legyenek ott a temetésén és hogy Petrovics nagyapám sírjába tették őt Szendrey Júliaként...Szegénykém, ki melegítette ott? És ki melegít engem?!

„*Pán macskái”*

Czóbel *Minka már sokadjára időzhetett Nagyőrön*, amikor végre összetalálkozott Mednyánszky Lászlóval, családi nevén Medivel, sógornője festőtestvérével. Legendája miatt volt rá igazán kíváncsi: koraszülött gyerekként túlélt egy agyhártyagyulladást, emiatt mindentől óvták, kipárnázták az életét. Aztán fellázadt: Münchenbe ment, hogy festő legyen belőle. Hosszadalmas volt az útja, de Minka a kastélyban lévő festményeket látva úgy érezte, Medi nem tehetett mást, erre született. Sokat hallott borongós kedélyvilágáról is, látatlanul rokonléleknek hitte, hiszen az ő ábrándozásai, élményei és álmai is víziókba torkolltak időnként.

Mogorva, szakállas, nyurga fiú érkezett haza Olgyai Viktorral, egyik festőtársával, akivel besegítettek Feszty Árpádnak a honfoglalásról készített körpanorámájába. Velük jött barátjuk, a világjáró Justh Zsiga is, aki éppen Egyiptomból tért haza, ahol tüdejét erősítgette. Első pillanatban egyikőjük sem nyerte meg Minka tetszését, zavarta Olgyay feléje küldött kihívó pillantása, Justh fürkésző tekintete, meg az, hogy Medi rá se nézett. El is könyvelte az új rokont önzőnek, amikor a számára megépített új festőpavilont úgy fogadta, mint ami neki kijár, észre sem vette, hogy Miri, a húga mennyit bajlódott azzal. Istvánnal közeli barátoknak számítottak már a rokoni viszonylatok előtt is, Minkát azonban távolságtartóan kezelte, csak a közös tátrai túra után engedett fel mogorvasága.

Nagy társasággal indultak neki a Tátrának, egy legény és egy cselédlány is elkísérte őket, amit Minka nem vett szívesen, hiszen a természettel egyedül szeretett társalogni, s megszokta, hogy ilyenkor önmagáról gondoskodik. *Rövid, piros mosó-szoknyáját* is kinevették:

- *Csak legalább olyan tépett ne lenne!*

- *Hja, ez már a késmárki csúcson is fent volt, huszonkét órát jártam benne egyfolytába*

Az Enciánra drótkötélen himbálózó kabinban értek fel, felettük terpeszkedett a Lomnici-csúcs, melynek havas lejtőjéről a kaviccsal leérkezett hó felolvadt a moréna tóban, ahonnan aztán sebes patakként futott tovább, hogy Popráddá szélesedjen… Minkát lenyűgözte a fák alkalmazkodó képessége: a törpefenyőket szinte csak léggyökerek tartották, de ebben a magasságban is megéltek. Pompás virágokat, különleges mohákat láttak, valamilyen májvirág-féléből préselt is. Kavicsokat, tobozokat tett be kirándulós tarsókájába, hogy hazavigye szüleinek, ha már a látványból kimaradtak. Megebédeltek, aminek betetőzéseként a cselédlány különleges teát hordott szét: Minka nem tudott betelni ezzel a tátrai vadvirág keverékkel, pedig az anarcsi háztartásnak is voltak kincsei...

Innen vágtak neki a gyalogtúrának. Eleinte hatalmas köveken lépdeltek, Minka élvezte ezt a fárasztó, kőről-kőre való röpködést. Amikor időnként megállt, észlelte, hogy ebben a kopár környezetben is milyen gazdag a természet: vigyázott, hogy ne tiporja el a napon sütkérező kékcsigákat. *Hogy oly kitartóan tudott járni, annak titka főképp abban rejlett, hogy tekintet nélkül divat vagy szokásokra, mindig alkalmasan tudott hosszabb járásokhoz öltözködni.* Sógornője *elegáns sötét-zöld – szalonfogalmak szerint – rövid ruhába volt öltözve, de szoknyája a felnyúló füvektől megnedvesedett, a szederindák megtépték szegélyét.* Az úton már nagyon szétszóródott a társaság, de egy-egy jó bemondásra válaszoló kacajuk a hegyek oldaláról gördült vissza.

Időnként összetalálkozott a kis kockás füzetébe elmélyülten jegyzetelő Medivel, de a látvány mindentől elvonta Minka figyelmét. *A titokteljes, varázslatos bűbáj netovábbja egy sárguló erdő fehér őszi ködben. Hogy világítanak az arany levelek, mintha csak nap sütne*

rájuk, szinte égnek! Hogy tágul és sűrűsödik a puha, fehér pára–fátyol. Minő óriásiak, megmérhetetlenek a körvonalak, milyen csodálatos szokatlanok a formák. Mintha egy titokteljes, idegen világba érkeztünk volna, hol a tárgyaknak csak átszellemült hasonképeit látnánk.

István Justh Zsigával ballagott, *Stanley legújabb utazásáról beszélt* kedves barátjának, *ez vadul nézett rá, mintha meg akarná enni – igen jó barátok voltak –, de* Istvánnak *szokása volt ez a nézés, apró fényes szemei úgy tudtak villogni, mint egy kalitkába zárt pusztai állaté. Ki a mély, vad ráncot látta homlokán, alig gondolta volna, hogy őt egy szúnyog-vékony és szúnyog-gyenge asszony a kis ujja körül csavarja….*

Zsiga és István jócskán lemaradt a társaságtól, az Alföldön élő barát gyenge tüdeje miatt nem bírta az erősebb iramot, de a szája be nem állt. Mondandóját most nem is barátja, hanem Minka inspirálta, akivel most találkozott először:

- Testvéreden *még feltűnőbb ... a magyar fajjelleg, melyet ilyen tisztaságban a nép között is csak ritkán lehet találni. Gömbölyű piros arc, gömbölyű alak, álmatag, szenvedélyes szemek, sötét göndör haj ...*
- De külsejénél értékesebb a belseje, hiszen nyolc éves kora óta írja verseit németül, meg angolul, mostanában inkább csak magyarul…s itt megszakadt a beszélgetés, mert a Tarpatak zuhataga erősödő robajjal jelezte, hogy közelednek hozzája.

Minka nagyot csalódott, amikor odaért: a Niagarát várta, s csak egy szerényebb kistestvérével találkozott. De a megfeszített menet után jól esett leülnie, ivott az elébe kínált frissítőből, harapott a gomolyából. Amikor a társaság vége nagy zajjal megérkezett, Medivel szinte egyszerre álltak fel és indultak tovább, a természet templomában egyikőjük sem vágyott semmilyen üres fecsegésre.

A vízesés után elmaradtak a nagy kövek, s az erdei út minden képzeletet felülmúlt: süppedő fenyőszőnyegen lépkedtek, mellettük ott rohant és csacsogott a Tarpatak, Ótátrafüredig a társuk is maradt. Útközben néha megálltak, Medi lejegyezte az előtte lévő táj motívumrendjét, az ott megfigyelt színek szenzációját, amit közben Minkának egy-két szóval elmagyarázott.

A mogorvának tudott rokonról kiderült: szavai is vannak arról, hogyan lehet a látványt hasznosítani a festményen. Lassan Minka is felbátorodott, megmutatta Medinek Pán macskáit: a patak kis hullámait, ahogy ... E*gymásra szöknek, ugranak, kinyújtja mind habkarmait, ragadja őket a patak, szilaj, őrült táncot jár mindenik. Feltűnik egy, a másik jő – - Ragadja őket a patak, egy elrohan, más jő elő: megannyi fehér, habzó gombolyag. Ugrálnak a zöld víz felett - - - Ragadja őket a patak, fehéren a zöld víz felett pán habszőrű macskái játszanak.* Minkát kimondhatatlanul boldoggá tette azzal, hogy az új rokon válaszul Proust egyik gondolatát idézte: a felfedezés igazi varázsa abban áll, hogy másként látjuk a megszokottat... Este nem kellett elringatni, a lába fáradt volt az úttól, de lelke telve volt a látvánnyal és a Meditől hallottakkal, ez utóbbi megsokszorozta az előbbi értékét.

A tátrai út után az esti beszélgetéseken mindannyian oldottabbakká váltak, Justh elmélyülten figyelte barátja testvérét. *Minka kissé zömök alakja erőt, egészséget sugárzott. Finom arcélét, szabályos vonásait anyjától örökölte, komor arcát csak néha derítette mosoly, mégis derű áradt egész lényéből. Szürkéskék szeme mély értelmet és intelligenciát tükrözött, erősen figyelt, mintha a lélek mélyére akarna hatolni.*

Miri, Minka sógornője tájékozottabb volt a filozófiában, mint bármelyik eddigi nőismerőse, mellette Minka is megnyílt, különösen akkor, amikor Baudelaire-re s a francia költők által kultivált tartalmi disszonanciára került szó. Medi felvetése őt is elgondolkodtatta:

- Á*tfordítások és keresztezések. Ezen kérdés engem is foglalkoztat, mert szabályt, törvényt akarok találni, mely szerint bizonyos dolgok átfordíttatnak, vagy amely szerint bizonyos dolgok az eszmevilágban* kereszteztetnek. Izgat, hogy ezek a műveletek milyen formát kaphatnak a festészetben?

- Baudelaire – jegyezte meg Minka – a szív érzékenysége helyett a fantázia érzékenységét kéri, mert a költészet pontosságát és igazságát az fejezi ki. A disszonáns tartalom ezért is áll nála ellentétben a hibátlan ritmussal, a makulátlan formával.

- Nietzsche már leírta a hagyományos irodalmi eszközöket, mondván, hogy a metaforák csak homályossá teszik a dolgokat, megrontják az ember egyenes és tiszta beszédét.

- De hiszen ez nincs így, a látszólagos zűrzavar rejtett értelemmel gazdagíthatja a verseket, mert a szó több irányba kisugárzik – védte meg Minka a franciákat.

Meglepetésére Medi hozzá intézte a vitát lezáró szavakat:

- *A mi erőnk a szabadságunk, ha nem kötnek konvenciók, akkor gyakorolhatod a versekben. A rejtjeles kifejezések ellentmondanak a látszatvilágnak, de ez ne zavarjon, olyan művészi nyelvet alakíts ki magadban, ami egyszerre megmutatja a világ színét és fonákját, és ez a mélyebb igazság, ez az élet-többlet, amit minden művész megtalálhat magában.*

- De ezzel elveszíti magyarságát! - féltette eszményét István, de nem tudta átformálni sógorát, aki világpolgárként tekintett magára, nem magyar művészként. Mielőtt vita kezdődött volna erről, Justh Zsiga közbeszólt:

- Hálás vagyok Medinek, hogy itt lehetek most. Tudjátok, mivel csalogatott? Azt mondta, hogy a testvére, annak férje és sógornője nekem való *comptemplatív emberek:* nem szeretnek reális dolgokkal foglalkozni, a szép nagyőri fák alatt majd együtt elálmodozhatunk...

A szavait követő nevetés oldotta a hangulatot, és amikor a vacsora befejeződött, előkerült Zsiga hegedűje, sógornőjét követve Minka is elzongorázott néhány nótát. De táncolni nem volt hajlandó, pedig Olgyai egyre ott sündörgött körülötte: viszolygott érintésének a gondolatától is. Amikor erőszakossága miatt kénytelen volt a csigalépcsőn kimenekülni a szobából, István ki is tette barátja szűrét. Pedig eleinte szívesen vette volna, ha beköti a húga fejét, akkor nem aggódott volna annyit a család Minka jövője miatt.

Olgyai távoztával az esti beszélgetések folytatódtak, Minka időnként úgy érezte, mintha megint a Sorbonne-on hallgatná az előadásokat. Előkerültek a versei is, azokról beszélgetve kiderült értéke. Arany bűvöletében égve most éppen balladákkal próbálkozott, elsőként Kondor Balázs históriáját mutatta meg. A férfiak művésztársként kezelték, és Justh - hogy enyhítse kritikáját - innen kezdve csak *collegá*nak szólította és felkérte, döntse el: ráérősen kanyargó novellát ír versben, vagy a titkokat ki nem fecsegő balladát?! Egyébként is úgy bánt vele, mintha *valaki* lenne, amivel Minka hiúságát is kellően legyezte.

A Krucsaynéról írott balladáért aztán mindannyian lelkesedtek, mert egyszerre érzékeltette benne mindkét fél: a szép feleség és a büszke várúr drámáját. Zsiga nem ismerte a bátori templom fából faragott Krucsay-oltárát, Medi nagyon érdekes párhuzamokat talált a vers és az oltár között. Minka elvarázsolva hallgatta, hogy az ő kis próbálkozása milyen utat tud bejárni! A férfiak arra is rábeszélték, hogy ne üljön a versein, jelentesse meg azokat, és megígérték, hogy bemutatják Jókainak, aki a legnagyobb tekintély a literatúrában. Medi fejben már tovább tervezett:

- A kiadás praktikumairól is Jókaival kellene beszélni. Mikszáthot is ösmerem, de kellemetlen, savanyú ember, akivel nincs mit kezdeni….Fesztyéken keresztül vezet az út Jókaihoz….

Nagyőrről Pestig Mediékkel utazott, gyorsan eltelt az idő. Itt aztán elváltak útjaik, Mednyánszkyék Bécsbe vették az irányt. Búcsúzáskor Medi fontos útravalóval látta el: ne ragadjon le a felületes kedvtelésnél, az soha nem fogja őt kielégíteni, komolyan fogjon hozzá a költészet műveléséhez. Sokkal boldogabb lesz az élete, ha öntudatosan halad egy bizonyos cél felé. Ezen gondolkodott, míg Aszódra ért, ahol már várta Podmaniczkyék hintója, hogy Kiskartalra vigye barátnőihez...

„***Lélekvándorlás”***

Minek siessek? Nem vár senki….- volt Minka első válasza, amikor anyja hirtelen hazarendelte, de az esemény, Berti bácsi halála véget vetett Anarcson az aranykornak. Az egymás után felbukkanó hitelezők miatt egész életük veszélybe került. Minkában minden összeomlott: *Hogyan? A birtokot eladni? A kertet, meg a házat! hogy a nagy kőrisfa másé legyen, meg a lugas? Hogy a szobákban mások lakjanak?* A látható világ elől a lélek titkos rejtekébe menekült, annak fehér, csillámló, fényes boldogságával vonta körbe magát. De csak kis időre talált ott menedékre, mert az élet nem állt meg. Először csődeljárással akarták tisztázni Berti bácsi hatalmas adósságát, majd gyors megoldásként anyja nevére kerültek a földek, hogy vagyonhiány miatt kerülhessék ki azt. De az adósságoktól ezzel nem szabadultak meg! Végül a Mednyánszkyak pénze segített. Miri, István felesége kifizette a váltókat, az udvarház és környéke a tulajdonába került, amit bérlőkre bízott, s a befolyó összegből anyjáékkal együtt Minka is kapott valamennyi apanázst.

Mivel Maricsku férjhez ment és elköltözött, az ügyek intézése teljesen Minkára hárult. A család meglepetten fedezte fel új lényét, az összevisszaságot egy idő után felváltotta a rend: étel került az asztalra, tiszta ruha a sifonyba. Minka nem ijedt meg semmilyen munkától: gondozta a méhest és a pincében az általa kimosott és kénezett hordókban érlelődött a szőlő idei termése. Rendbe rakatta a melegházat, kikotortatta a parkban lévő tavat, apja makacs ellenállásán azonban megtört igyekezete, hogy eladásra szánt halakat tenyésszenek benne. De apja volt az első, aki felismerte lánya megújulását, levelében büszkén írta távol lévő feleségének: *Minka egy pompás, tevékeny fehércseléd, roppant sokat dolgozik irományain, tegnap akácmézet pergetett két bádoggal, a lovakat eteti és szerszámjait varrogatja, zabot darál és a szamarat gondozza jó kedéllyel.*

A sikerekért persze kemény döntéseket kellett meghoznia! A szíve szakadt meg, amikor adósság fejében lefoglalták a lovakat, csak a két poroszkát tarthatták meg. A lovak hozzátartoztak az életéhez: a huszáros lovaglásra apja tanította meg, s nem feledte azt a dicsőséget sem, amikor négyes fogatával megfordult a kastély előtt, és olyan perfekt nyolcast csinált, hogy a legrégibb parádés kocsisok is tisztelegve hajtották meg előtte a suhogót… De a realitások diktáltak, nem az álmok!

A várdai piacon egy kis cselédlánnyal maga értékesítette a faiskola csemetéit, az aranysárga akácmézet, és még kutyatenyészete is hírt kapott, nem tudni, hogy a vérvonaluk miatt, vagy azért, mert grófi kiképzőjük volt. Igaz, nem jöttek a vendégek, nem rendeztek már nagy szalonkavadászatokat, a szüret, a dióverés és a disznóölés is csak munka lett, melynek végéről elmaradt a hajnalig tartó vigasság. A szegénység nagyon próbára tette őket. Minka gyóntatója rábeszélésére megpróbált segítséget kérni a gr. Herberstein-Illésházy-féle Hölgy alapítványtól, égő arccal még a szegénységi bizonyítványt is beszerezte hozzá a vármegyétől, ám nem járt sikerrel.

Mindezek ellenére sikerült megőriznie saját belső világát, ebben a kétségbeejtő idegenségben és fanyar magányban is boldog maradt. Elmenekült azokba a történetekbe, amelyeket Nagyőrön hallott, s abból formálta meg a Két aranyhajszál című regényét, melynek női főszereplőiben ketté osztotta önmagát: Winkler Amáliának adta műveltségét, Arameának soha ki nem élt temperamentumát. Bár végigvitte sorsukat, nem ez izgatta igazán, hanem a felvidéki folklór, ami a világirodalom minden mondáját megőrizte valamilyen formában, s bővelkedett mindenféle romantikus és véres elemben. De a legjobb az volt, hogy Dobos lovag történetébe elbújhatott, s úgy szólhatott házasságról és szabad életről, hűségről és hűtlenségről, a férfiélet mozgalmasságáról, az asszonyi sors kiszolgáltatottságáról, hogy nem került szembe környezetével.

A külvilág Minkát a leveleken keresztül látogatta, egyébként magára maradt a könyveivel és a birtok gondjaival. Amikor apja tolószékbe került, anyja minden energiáját a kiszolgálására fordította. Nővérének nem volt érzéke a gazdasághoz, anyagi nehézségei, gyermekei gondjai kiölték belőle a hajdani vidám leányzót, akit a régi környezet sem tudott visszahozni. Gyulaházát bérlőkre bízta, hogy az abból befolyó kevés jövedelemből tanulhassanak a fiúk, de az elszámolásnál mindig ő húzta a rövidebbet.

A mindennapi élet sok gondja azonban Minkát is kikezdte. Amikor anyja megérezte mélypontját, a vésztartalékhoz, apjától örökölt ékszereihez nyúlt: eladott néhányat és felajánlotta lányának *„nagyvilági élvezetekre”*. Minka örömmel csatlakozott barátnőjéhez, Büttner Helén festőhöz, akit a család Bobként emlegetett és aki fél évre Párizsba ment Gustave Courtois festőiskolájába. Az új évszázadot itt kezdték: a Montparnasse közelében közösen béreltek két szobát, az egyikben éltek, a másik volt a műterem, ahol Minka is egyre gyakrabban fogott ecsetet a kezébe, bár a kurzusra nem iratkozott be. Iskának levelében lelkendezve számolt be a bűbájos városban megkezdett életről: *A pensio roppant kedves, egy valódi japán gyufaskatulya, egy lépés a Luxenbourg, kettő a Louvre, quartier Notre Dame. Milyen egy város is ez, milyen egy világ, milyen elragadóan szép! Csak a Szajnán átmenni estefelé, mikor már a lámpák belevilágítanak a kék szürkületbe! Már előre honvágyam van Párizs után a Jocondától egészen a kirakatok ízléses frivolságáig, a Notre Dame-tól a munkástelepekig.*

Szegény, de bohém környéken laktak, különleges figurák között, róluk kis cikkekben számolt be az otthoni lapoknak. Amíg Bob a festőiskolában volt, ő az utcákat rótta: a parkokat, képtárakat, templomokat járta sorra. A montparnasse-i temetőbe egyedül ment ki Maupassanthoz, de amikor a Per-Lachaise-be készült, Bob is csatlakozott hozzá, bár ő nem volt nagy híve a temetőjárásnak. De Minka sokat beszélt neki Rousseau regényes feldolgozásáról: Helois és Abelard történetéről, és a sírjukon elhelyezett fehér virágok üzenetét is értette. Számára Minka lett az Új Heloise: túlzott jóindulattal volt az emberek iránt, visszatért a természethez, és a lelke folt nélküli maradt. Kedvelte is az ezt megfogalmazó versét: *Nincs közöm e földhöz - messze útra készen - érzem, nemsokára elhagyom egészen; nincs földi szerelmem, nincsen földi vágyam, titkos kezek vetik már halotti ágyam. A nagy csöndes éjben fehér pelyhek hullnak, puha hó fedi el emlékét a múltnak. Szállnak lelkemben is fehér gondolatok, a nagy havas éjben ismét „itthon” vagyok. Éltem? nem éltem-e? - Mi is az élet, mely észrevétlenül álmok közé téved? Színes volt az álom – beletisztult képe a nagy, véghetetlen örök fehérségbe.*

Gyakran jártak színházba, hiszen Párizsban erre annyi lehetőség volt. Ha a Polignac házaspár meghívta őket páholyába, akkor olyan előadásokat láttak, ahol a sznobok és a műértők egymásba értek. Polignacék elvitték őket barátaikhoz vendégségbe, és estélyeket is rendeztek tiszteletükre. Később gyakorta felemlegették azt a különleges pillanatot, amikor a Polignac kastély balkonjáról gyönyörködtek a Szajnában, az Eiffel-toronyban, miközben a szalonban honfitársuk, Kiss Aladár zongorázott nagy tűzzel.

A Louvre kedvenc helyük volt, ahol gyakran megfordultak: Bob mestere fontosnak tartotta a nagyok másolását. Oda egyébként Minka egyedül is elment: volt, hogy éppen csak berohant egy fél órára, köszönt Jocondának, majd továbbállt. Leonardohoz és Tizianohoz gyakran visszatért, Velasquezt színeiért, Murillot kompozícióiért kedvelte, értő szemmel gyönyörködött Rembrandt, Rubens és Van Dyck képeiben. Szerette a moderneket is, de csak azokat, akik a lelküket is rábízták képeikre. Delacroix ezek egyike volt, még a nemzeti könyvtárba is elment, hogy Baudelaire róla írott tanulmányát elolvashassa, de otthoni újságíró igazolványa ellenére sem engedték be a külön terembe, a közös meg elviselhetetlenül zajos és büdös volt.

Közben új versek is születtek, Minka *úgy érezte, a minden nem tűnhet el a semmi örvényében. Próbálta megérteni és szimbólumokkal kifejezni a teremtés célját, az élet*

értelmét, ...Legalább egy maradandó dolog van: az anyagtalan szépség, melynek kultusza betölti a lelket, feledteti a pesszimista filozófiákat és az emberek kegyetlenségét. Bob a Lélekvándorlás címet adta az új verseknek, s már a címlapját is elképzelte.

A Louvre-ban találkozott össze kedvenc kuzinjával, Vay Sárival is, akire kockás zsakettjében, meghízva alig ismert meg, rég nem látták egymást. Egy darabig a Leonardo képeket nézegették, mert mindketten a szépség megszállottai voltak, aztán kisétáltak a Luxemburg–kertbe, hogy kibeszélhessék magukat.

- Hogy kerülsz ide? Bár ezt mind a ketten kérdezhetnénk egymástól...

- *Külföldön bolyongok, ahol a kutya sem ösmer.* Fiumében van egy kávéimport ügynökségem, az hozott ide is.

- És mi van a testvéreddel, Péterrel?

- M*inden bűnünkért imádkozik már egy szép szőke misszionárius.*

-Hát végül megmaradt a szoknyánál, amibe atyátok belekényszerítette. Miről írsz most? Tudod, hogy minden környékbeli udvarházban ott vannak a könyveid? Az a rokokó világ hogy megszépült nálad!

- Pedig krónikák azok a múlt századról, melyek valóságalapját „kimeríthetetlen bűvös ládikámból" emeltem ki.

- S közben nem tagadtad meg magadat sem! Tetszett, ahogy 1848 emlékét a női divattal és a császár környezetében élő dámák leveleivel idézed meg.

- Anekdoták ezek a régen éltekről, nosztalgiák, amibe valóságos életem elől elmenekültem.

- S hogy állsz a versekkel? A Darmay Győző halálára írottban annyira ott voltál, megéreztem a lelkedet benne. Fájlalom, hogy azóta sem találkoztam velük, pedig Orczy Lőrinc, Kazinczyak leszármazottai vagyunk, kötelességünk a folytatás.

- *A csekély elösmerés, rossz anyagi javadalmazás és a céhbeliektől tapasztalt kevés jóakarat, fájdalom, igen meguntatták velem a magyar literátor állapotát.*

- Mindezeket én is átélem, de minek foglalkozol vele?

- Nem én foglalkozom, velem foglalkoznak. Olvashattad a lapokat...

- Hát igen, ez a „*kisasszonyférj"* botrány ott volt mindegyikben.

- Klágenfurtban nem is az volt a legrosszabb, hogy az apósom feljelentése nyomán kiderült rólam, hogy nő vagyok, hanem hogy elmeorvosi vizsgálat alá vetettek, aminek az anyagát aztán megszellőztették a sajtóban.

- Ez is elfelejtődik egyszer...

- Mint a korábbi lányszöktetéseim? Ha volt valami haszna a velem történteknek, akkor az volt, hogy megtanultam: egy bolondos, szeszélyes családból, amilyen a miénk, nem egyszerű meglógni

- Mamszi sokat vitázott édesapáddal azért, amit tett veletek, de te miért nem szakítottál ezzel?

- Nem lehet megszabadulni attól a szereptől, ami már a véreddé vált! Atyám és Dani papa csak akkor dicsért, ha elbántam a négyesfogat szilaj állataival, ha fácánt lőttem a hajnali vadászaton, ha lebirkóztam a cselédgyerekeket. A család nőtagjai képzelt betegségeikkel, hisztériáikkal, holdkórosságukkal nem adtak ennél jobb mintákat. De volt ennek előnye is! Férfiruhában nyíltan járhattam iskolába, irodalmat, történelmet, nyelveket tanultam, atyám többször utazgatott velem, még a rossz lányok utcáját is együtt kerestük fel. A színésznék iránti érdeklődésemet is ő bátorította…

- Az újságok ezt is rendesen megszellőztették Hegyes Maritól Eszéki Emmáig...

- M*inden léptemet a szerelem vezette, minden tettemet ez indokolja – hisz Isten oltotta belém. Ha ő ilyennek teremtett és nem másnak, arról csak nem tehetek én...*

Tudtál róla, hogy minden botrány idején írt nekem Evelin tanti, hogy lelket öntsön belém? Rajtad kívül Néném volt talán az egyetlen a családból, aki gond nélkül elfogadott.

- Mamszinak különleges érzéke volt mások szenvedéseinek átérzésére! Leveleiről nem tudtam, de arról igen, hogy sokat gondolt rád és méltatlan asszonyi sorsról beszélt olyankor.

- S milyen igaza volt! A *világ teremtése óta az asszony az alfája és omegája mindennek... Az örök asszonyt mindig és mindenben megtaláljuk. Társadalmi életünkben, politikánkban, a művészetben, az irodalomban - ők serkentik a férfit tettre, az ő kezükben a bukás és a siker.*

- Nem is tudod, mióta szeretném megírni Madách művének folytatásaként Éva álmát!

- Ádám álmának párhuzamaként? Különleges ötlet! Kíváncsi vagyok, mire jutsz vele!

Beszélgetés közben hazasétáltak, hogy Sári Bobbal is találkozhasson, aki nemcsak *útimarschallnak* volt kiváló, háziasszonyi qualitásai is megcsillantak a szegényes vacsora közben. Jókedvű, rokonias, szellemdús estét töltöttek együtt, felemlegették a gyermekkort, beszéltek a közös rokonokról és barátokról, nagyvilági élményeikről. Csak Minka nem tudta hova tenni kuzinja megöregedett arcát, a szájából ki nem fogyó fekete szivarokat, amelyekkel Bobot is megkísértette.

Sári másnap továbbutazott, már nem tudott ott lenni Minkáék párizsi tartózkodásának nagy örömén, a Mednyánszky kiállításon. Minka az ismert tájakat várta, helyettük azonban csipkés szerkezetté felbontott öreg fákat, folyópartokat vízkanyarulatokkal és lápos partszakaszokkal, tengeröblökből és hegyvidéki folyókból kimagasló kősziklákat, meredeken a vízbe zuhanó nagy falakat látott.

- Barátunk önarcképet készített – mérte fel a terem képeit Bob, és Minka értetlen arcát látva folytatta - sehol egy teremtett lélek, csak sziklák, barlangok, merész szakadékok, s az egészet valami hideg köd öleli körül.

- Már korábbi képein is volt ilyen, polgári enteriörjeit is ezekkel társította. Ez most több annál: a természet erejét mutatja meg, szinte érzi az ember, ahogy nyög és ordít a táj.

- Mednyánszky László festőként sokkal konzervatívabb volt, mint az én müncheni és berlini mestereim, és nézd, hova jutott: ott van előtted feszültségekkel teli egyénisége.

Minka a kiállítást többször is megnézte. Visszaemlékezett a nagyőri beszélgetésekre, amikor Nietschét idézték, hogy Isten meghalt, s végre megértette: Medi természetfölötti tartalommal ruházta fel a természetet, s abban találta meg az erőt, amit keresett. Szellemi közösségüket megerősítették a képek: a köd-alakzatokból és csipkés faágakból formált monumentumokat, melyeket mélykék, zöld, gesztenyebarna tónusok közé fogott, csak nagy néha törte meg aranysárga sugarakkal. Drámai és sötét volt itt minden...

Bob számára sikerrel ért véget a párizsi tartózkodás: több képét is elfogadta a Figaro Salon őszi tárlatára, „Magyar ökrei" különösen nagy szenzációt keltettek. U*na artiste sincere* – írták róla, és kiállított képek jó pénzen keltek el. Párizsból hazajövet megálltak Pesten, Iska védőszárnyai alatt megpihentek. A párizsi versek rendezgetése közben kapta meg Polignac gróf levelét, aki egy francia nyelvű könyvet álmodott meg Minkának. A versek fordítása közben jutott eszébe, hogy Bob illusztrálhatná az egészet, ezzel beteljesülhetne álma a közös könyvről... München, Párizs és Anarcs között szálltak a levelek, készültek a rajzok, cserélődtek az ötletek. Végül nem is kettejük, hanem négyőjüké lett a La migration de l'ame, hiszen a lélekvándorlásról írott versek ötlete eredetileg Justhtól származott, és Melchior sem csak a nyomdát intézte, Minka francia fordítását is korrigálta. Minka és Bob minden pénzét felemésztette ez a kötet, de nem bánták: közös párizsi napjaiknak kézbe fogható nyoma lett. A bemutatóra nem tudtak elutazni, pedig az a francia főváros kiemelt eseménye volt. A könyv néhány példánya elkerült Magyarországra, azok nélkül tán el sem hitték volna.

Itthon a párizsi verseket Minka Fehér dalok címmel gyűjtötte egybe, melybe külön ciklust illesztett be Ének a lélekvándorlásról címmel. De Istené lett a kötet fő szólama: ő szólalt meg a fagy csillogásában, a gyertyafényben, mert nem hallhatóan ő tölti be a lét végtelenségét a csend magasztos harmóniájában. A prózai betétek és a rajzok ebbe a kötetbe nem kerültek bele, azokra már nem futotta. Talán jobb is, az itthoni publikum még nem állt készen egy ilyen könyvre. Elővette régi Ikarus versét, epikus részekkel bővítve egy kis drámát csinált belőle. Az egy hangra komponált első strófa az eredeti görög környezetet idézte, a másodikat – a többség véleményét - sivár városi mulatóba helyezte. Megtoldotta aztán egy harmadik versszakkal, ahol az aranyban úszó alkonyatban a napimádók serege vonta le a végső konklúziót: *Hát tudjátok ti mi a fény, az álom? Boldog halandó egy volt e világon. Ha összetörte irigyen a végzet!? A napba mégis közelebbről nézett.*

A világháború kitörése aztán nemcsak megfosztotta az efféle világi élvezetektől, elvesztett szerettei közül is néhányat. *De* a legnagyobb háborús veszteség Vay Sári lett, aki 1914-ben kint rekedt Zürichben, és négy évig nem jöhetett onnan haza. A rokonok – Minka is – próbálták időnként pénzzel segíteni, de nagyon nehezen élt. Már majdnem vége volt a harcoknak, amikor megbetegedett, s a tüdőgyulladás szövődménye miatt megműtötték. Öccse segítségével, aki ekkor már vatikáni diplomata volt, Luganóba került egy szanatóriumba, ahol váratlanul meghalt akkor, amikor megtörtént a békekötés. Azt sem tudták Minkáék, hova temették! Valahányszor gyertyát gyújtott Sáriért, azon gondolkodott, hol bolyonghat most a lelke?

Legkedvesebb kuzinja magára vette azt a sorsot, amit apja kezével az Isten rámért, és vitte, amíg lehetett. Mégsem gondolt rá elfecsérelt lélekként, mert Vay Sándorként is kiteljesedett: verseivel, selyembe kötött könyveivel feltámasztott egy letűnt világot, ami megőrzi, míg olvasni fognak az emberek. Egy májusi hajnalon aztán megtalálta Sári új feladatát és elengedte őt: *Bűbájos éj! Bódítóan száll a légben hársfáknak holdsugáros illata, holdfénytől, csillagfénytől, fénybogártól tündöklő lett az árnyas éjszaka. Az ismert, napvilágos földi élet varázslatos homályba elmerült, lelkünk felett az éj ezüstös fátyla megnyugtatón, gyöngéden elterül. Egy angyal hosszú fényes fátyolszárnya siklik most az alvó föld felett, hajlongó fűszálakra hinti, szórja a tündöklő, nagy harmatcseppeket.*

A háború viszontagságai után egyedül a Bárókert maradt vigasztalója, bár már az is a falu tulajdonába került. De így is fontos volt: itt nőtt fel, ide tért haza a nagyvilágból, itt születtek írásai. Számára ez lett a világ közepe: a három falu határán megjelenő álmok kertje. Beleszippantott a levegőbe, élettel töltötte el a kert semmi mással össze nem hasonlítható illata, melyben most a kakukkfűnek volt meghatározó szerepe. Életének a kert a legigazibb jelképe, realizmusban a szimbolizmus és szimbolizmusban a realizmus. Az eltelt idő alatt azonban *belső szeme* megváltozott, mert a világ is megfordult körülötte. De *igaz életem egy az egész földdel, az egész világgal, megtalálom minden fűszálban, minden rovarban az élet egy részét, s érzem, hogy életem csak egy része a nagy egésznek. A nagy delejes áramlat körülfog és összeköt a mindenséggel – de vannak helyek, hol az összekötő szálak erősebbek, a delej hatalmasabb – ez az otthon, a gyermekkorból ösmert szűkebb otthon.*

Boldog volt itt, elköltözött szerettei lelke fény- és árnyalakban itt lebegtek körülötte. Néha megérintették, néha ő is közéjük vegyült, így őrizte őket a szívében. Minden ehhez a kerthez kötötte, és az eltelt kilenc évtized alatt rabjává is vált, még ha ezt a fogságot maga választotta. Vagy az Úr ezt mérte rá? Lehet, de közben megadta szabadságomat is: megírhatta verseit, regényeit, drámáit, melyekben nem egy, hanem száz alakban jelenhetett meg, így sokszorozta meg önmagát. Ez lett a családja, a halhatatlansága. Igaz, már nagyon régen csak a gazdasági kiadásokat írogat, de az Úr ajándéka, az alkotás öröme élő maradt benne. Egyedül volt, mert szerettem a magányt, de az Úr nem engedte, hogy az eltiporjon: életemhez olyan útitársakat rendelt, akik ebben a kertben is mindig velem jártak…..Itt éltem, és itt álmodtam...Vagy nem is éltem, csak álmodtam?!

Becses és Lelkem

Gyermekkorom nagylányaiként idősebbek voltak, mint én. Amikor varrni tanultak, nálunk laktak, és szívesen babáztak velem: anyai ösztöneiket így élték ki. Aztán a családi harmóniánk megbomlása után nyaranta anyjuknál, Édesnél kötöttem ki a Szamos partján. Két utcás kis zsákfalu volt az Szatmárban, a világ végén, a szomszéd településnél már ott volt az ország vége. A Felső utcán laktak a módosabbak, itt volt a vízparton a református templom is. Hatalmas portáik végéből hasítottak le egy részt a szegényeknek, ez lett az Alsó utca. Az itt élők lettek alkalmi munkásaik: vetéstől aratásig, tengeri törésig, szilva- és dióverésig cselédkedtek a betevőért. A falu két utcája amúgy elkülönült egymástól, nem nagyon keveredtek, külső képükkel is hordozták az ott élők értékét.

Mire nyaralni kezdtem itt, unokatestvéreim már önállóak voltak. Becses a szomszéd faluba, a Szamos túlpartjára ment férjhez egy öreg legényhez, Lelkem meg az egyik itteni iparoscsaládban talált párra a Felső utcába. Édes kis háza az Alsó utcán az egyik gazdagabb rokon portájának széléből lett kihasítva, az alsó háznak nevezett kis szobában és a házhoz ragasztott nyári konyhában zajlott életük. A felső szobát nem használták, de kincseiket – az amerikás csomagok darabjait – ott őrizték. Dolgos parasztasszonyként élte mindennapjait az urával, akiről a surc vasárnaponként sem szakadt le, és aki az éjszakákat ekkoriban már az állatokkal töltötte az istállóban. A paraszti élet mindennapjait szakadatlan munka jellemezte, nem sokat pátyolgatták a rokonlányt, akiről gondoskodniuk kellett. Eleinte a Kisasszonyra bíztak, aki a szemben lévő posta udvarán – a kiürített tűzoltó szertárban - őrizte a falubeli pulyákat, amíg szüleik kint dolgoztak a földeken. Hamar kikoptam onnan, mert nagyobb voltam, s a falu véleménye szerint már nem volt szükségem dajkára.

Hajnalonként egy karaj kenyérrel magamra hagytak, amihez az udvaron növő gyümölcsöket haraphattam, este aztán főzött valamit, majd lábat mostunk és lefeküdtünk. A kis hordozható üveglámpát nem sokáig hagyták égve, drága volt a petróleum. A korombéli falubeliekkel ellentétben engem nem fogtak munkára, nem tartottak rá alkalmasnak, vagy apámat tisztelték meg ezzel, aki már régi iskoláját igazgatta a közeli városban?! Nem tudom. Egyszer-egyszer azért kölcsön adtak egy-egy módosabb ismerősnek, aki munka fejében meg is ebédeltetett. Könyvek, rádió nem voltak a házban, szórakozásként csak a padlás maradt, ahol a paraszti élet mindennapjaiból kikopott tárgyakat tárolták. Szerettem ott kutakodni….

Bátyám összeforrott tehénkéivel, ritkán ült fel a szekérre, csak előttük ment, s a járomnál fogva vezette őket. Amikor betegsége elérte, megúszta a kollektivizálást, amit nehezen viselt volna el. Néném belépett, bevitte a kis vagyonkájukat, de nyugdíjasként élte tovább életét. A korábbi szakadatlan munka és az ura elvesztése megváltoztatta őt: eltávolodott a reformátusoktól, csatlakozott egy szektához, ahol hamarosan ő lett a

bibliamagyarázó. Ezzel ugyan elvesztette a faluban kiharcolt helyét, de új örömökre talált: aranyszájú szónoka lett körének. Becses szégyellte ezt, de Lelkemet nem érdekelte. Faluszéli, szegényes kis házát a köréje ültetett virágokkal ellensúlyozta, amivel elismerést is szerzett magának a faluban. Amikor aztán Néném már nem tudta magát ellátni, Becses vette magához a megszállott prófétát, magára vállalta a falubeliek rosszallását, kritikáját. Édes ugyanis ott sem fogta be a száját, de Becses türelemmel kísérte az utolsó stációján, erre is volt energiája.

Látható: a két lány az azonos indíttatás ellenére nagyon eltérő életet élt. A Felső utcába beházasodó Lelkem nem volt kívánatos meny. De engedtek a szerelemnek, mert a másik fiú gondját meg kellett oldaniuk: repülőként egy balesetben elvesztette lábát, és hazakerült szüleihez. Vettek neki egy feleséget, hogy legyen, aki gondoskodik róla, gyermekük is született, de a sorsa miatt átkozódó férfit nehéz volt kezelni. Lelkem ura belekerült egy olyan kőműves brigádba, amely az országot járva építette a Népstadiont, és a a semmi közepén kinövő városokat. Ritkán járt haza, miközben felesége az időközben már négy főre duzzadt gyerekhaddal egyedül volt abban a zajos együttélésben. Egyetlen megoldásként elköltöztette családját a falu másik felére. Az Első járás szélén megvett egy romházat, napraforgó és kukorica kóróból csinált nyári szállást az övéinek, hogy a ritka hazajövetelek alkalmával felépítse a sajátját. Lelkem és a gyerekek szinte egész nyáron egyedül voltak. Az ura által hátrahagyott pénz gyorsan elfogyott, ezután a falut járta, hogy kölcsönök révén pótolja azt. De egyre gyakrabban csak köténybe kötött zsenge kukoricával tért haza, azt megfőzve, jól lakatott bennünket.

Mi nem zúgolódtunk emiatt, élveztük a szabadságot és a közös játékokat. Nekem romantikusnak tűnt ez az élet, nem voltak szabályok és korlátok. De gyermekeinek egy idő után elege lett a szegénységből. A nagyobbik lány, ahogy elvégezte a nyolcadikat, Pestre menekült, a szövőlányok kiszolgáltatottságát is többre tartotta, mint ezt. Szerencsére megbízható társra akadt a nagyvárosban, akivel vidékre költöztek és megvalósították megálmodott életüket. Férje halála után egyedül is talpon maradt, minden munkát elvállalt, hogy gyermekeit szakmunkásokként megkímélje ettől a szegénységtől. Húga is ezt az utat járta be, míg a fiúk eleinte otthon próbálkoztak megélni, majd a katonaság révén ők is kiszakadtak onnan, hogy aztán személyiségüknek megfelelően alakítsák életüket.

Ha Nénémnek elege volt kisebbik lánya felelőtlenségéből, átküldött a másikhoz, a Szamos túloldalára. A kis sufni, amiben közös életük megkezdődött, már csak emlék volt, először egy közös udvarra váltottak, majd önállósultak. Becses emberfeletti erővel harcolt a felemelkedésért: az urával közösen művelték néhány holdnyi földjüket, finom lelkével elviselte annak durvaságait, megszülte gyermekeit. Annak idején tanulni szeretett volna, de Édes nem engedte kilépni a sorból. Beletörődött, nem lázadt. Könyvek itt sem voltak, de a Biblia és az énekeskönyv megbecsült helyen volt a tükrös szekrényen. Vasárnaponként pedig egyre előrébb került a templom női padsoraiban, ami a megbecsülés jele volt itt. A téeszbe csak Becses lépett be, ugyanolyan konokul elvégezte azt, amit rábíztak, az ura meg a falu postásaként megőrizte szabadságát. Mire nyugdíjas lett Becses, elhasználódott teste, lelke, de ha kellett, nyakába akasztotta a nehéz postás táskát és végigjárta a falut a küldeményekkel Gyermekeit nem engedte ki a kezéből, leérettségiztette őket és a fiát szakma, a lányát magasabb tanulmányok felé terelgette. Városi új életük már távol állt tőle, de elfogadta őket olyannak, amilyenekké váltak.. A portára kerülő újabb házak és gyermekei elrendezett sorsa lett az ő emlékműve. Lelkem egyedül maradva sem unatkozott. Kézimunkáival szerzett magának megbecsülést, annak segítségével a falujárásról sem kellett lemondania. Aztán a rendszerváltás után meg a politikába is belefolyt. Választások előtt engem is felhívott, hogy emlékeztessen: a gyökereim mire köteleznek. Naivsága soha nem hagyta el….

Ma már Néném kis háza nincs meg, a nadrágszíjnyi parcella halála után visszakerült eredeti helyére. Mert természetesen itt sem múltak el az ötvenes évek nyomtalanul. Amikor a gazdag rokont kuláknak nyilvánították, ez lett a téesz központja, ma a falu kultúrháza. Azóta

eltűntek Néném gyümölcsfái, de a falubeliek szívesen rövidítik meg az utat: itt vágnak keresztül az Első járás felé. A leszármazottak közül már nem él senki a faluban. De a szeretetlánc, amit a század elején a testvérek kezdtek kiépíteni, nemzedékek óta ma is működik, mert ereje semmit sem veszített az eltelt idő alatt...

A rözmős nagynénim

Mamuka Szatmárnémeti legszebb lányaként sok kérővel dicsekedett, módos családja mellett ez is kívánatossá tette őt mindenki számára. De nem onnan választott, 16 évesen elment keresztanyját meglátogatni Jánkra és a 22 éves délceg tanító örökre elrabolta a szívét. 1905-ben összeházasodtak a fiatalok, és Mamuka az azt követő 18 esztendőt szüléssel és gyermekei etetésével töltötte. Első fia csak egyetlen esztendőt élt meg, de az utána következők nem engedtek hosszú gyászidőt. Az első háború beszippantotta Jánk nagy tekintélyű tanítóját. 1915-ben bevonult, majd éveket töltött orosz fogságban. Felesége egyedül maradt 5 élő kisgyermekkel, a rászakadó gondok miatt a hatodikat el is vesztette.

Mamuka azonban nem esett kétségbe! Gyermekei nőttek, mint a gomba, ő pedig a tanulásban látta a felemelkedésüket. Legnagyobb lányát, Magdát tíz évesen Szatmárnémetiben járatta iskolába, hogy megfelelő képzésben részesülhessen, majd a határok lezárása után Pestre küldte, az Erzsébet Nőiskolába. Nehéz volt ez mindkettőjüknek: az anya elvesztette legfőbb segítőjét, a gyermek 10 évesen kiszakadt a családból, hogy ettől kezdve csak a nyári szüneteket töltse otthon. Másik lánya, Eleonóra is Pestre került, képzett szabász-varrász lett belőle, de nem bírta a távollétet. Szerencsére Jánkon postakisasszonyra volt szükség, hazatérhetett. Nyugdíjas állami állás volt az, örültek neki.

Amikor a jánki tanító hazatért a fogságból, a népes család még népesebbé vált. Igaz, az egyik fiú csak rövid ideig élt, de a két kicsi felvillanyozta az időnkét hazatérő testvéreket. Zűrzavaros idők voltak ezek! Mamuka családja - Trianon miatt – Gyarmatra költözött, de nem sokat foglalkoztak lányukkal, még mindig nehezteltek rá, hogy nem az ő köreikből választott magának társat. Öccse Pestre került egyetemre, s tehetsége révén – kiváló pomológusként - hamarosan tanára lett intézményének. Jánkon az apa egyik fiát maga mellé vette

segédtanítóként, a nagyobbakat meg a katonai pályára vezényelte, a vagyontalan fiuknak ezek a pályák kínálták a felemelkedést.

Magda a nőiskola után főiskolára ment tovább, biológia-természetraj és ének szakos diplomáját azonban a nagy munkanélküliség idején kapta kézhez. Nem ment haza sírni, elszegődött a vajtai Zichy családhoz nevelőnek, ahol nem tanulmányaira, hanem a francia és német nyelvtudására tartottak igényt. 7 évet szolgált náluk, mint a bibliai példái, amikor meghalt az édesapja. A család dinamikáját ez az esemény nagyon megváltoztatta. A legkisebb eket hazavitték a tanító gyerekeknek fenntartott ingyenes intézményekből, és Magda is hazatért, hogy segíthessen. A legkisebb fiú ezután nagybátyja szárnyai alá került és kertész szakemberré vált. A kicsi lányt a nagy lány készítette fel a polgári iskolai magánvizsgáira, mert zenghet az ég, csapkodhatnak a villámok, a gyerekeknek tanulni kell. Szalkán nemcsak sikeresen szerepelt a hug, de nagy feltűnést is keltett a neki készített rajzos óravázlatokkal: nővérét meghívták tanítani a polgári iskolába. Így hát Mamuka és lányai elhagyták Jánkot és Szalkára költöztek, a vőlegénye halála miatt egyedül maradó Eleonóra is velük tartott, posta itt is volt. Már csak a középső bátty maradt ott tanítóként, hogy a háború után ő is Pest egyik külvárosába költözzön családjával..

A két nagyobbik fiú elvégezte már a Ludovikát, a fess híradós és utász fiatalemberek kapósak lettek, a családba új lányok kerültek. A híradós egy vitézi családba házasodott be és a nevét is megörökölte apósának, az utászt a szegedi halászcsárda módos tulajdonosának lánya rabolta el, akinek szépsége ragyogó üzleti szellemmel párosult. A második háború a fiukat a frontra vezényelte, a lányok meg a hátországban tették a dolgukat: nevelték a gyermekeiket. A háború vége azonban megfordította a család tagjainak sorsát. A rémhírek hatására mindenki a túlélésre koncentrált, a kalandvágyók még előre is menekültek, de az orosz katonákat így sem kerülhették ki. Megszégyenülve visszatértek és csendben próbálták folytatni elkezdett életüket.

A felszabadulás után a katonák sorsa változott meg a legdrasztikusabban: a halászcsárdát államosították, a fiúkat pedig nem vette át a néphadsereg. Szerencsére volt polgári végzettségük is: a híradós testvér az alakuló Orion gyár meghatározó szakemberévé vált. Az utász azonban képtelen volt szembenézni a kiszolgáltatottságával, és hamarosan a kővágószőlősi uránbánya legmélyebb aknájában találta magát: ott fizettek a legtöbbet. Felesége sem tétlenkedett, pincérnőként munkába állt, a 4 gyerekről gondoskodni kellett. A lányok Szalkáról élelmiszer csomagokkal segítettek, meg azzal, hogy a nagyobb fiúkat időnként egy évre, vagy hosszabb időre magukhoz vették, iskoláztatták és nevelték...

Gizella, a legkisebb lány is önállósult: orosz szakos tanárrá vált, és esőben – hóban - sárban, nagy csizmában vagy kismotoron kijárt, majd kiköltözött egy közeli faluba. Magda lépésről lépésre emelkedett a tanári ranglétrán, igazgatóhelyettesként végig asszisztálta igazgatója zűrös családi életét, hogy aztán amikor az magára maradt, feleségként segítse a három 10 év alatti kisgyerek ellátásában. Így vált a mi Szívanyónkká, kötelékeinket szívével erősítette meg. A szalkai polgári iskola általános iskolává vált, igazgatóját és tanárait az átvilágítás után a helyükön hagyták, Szivanyókát pedig – tudása elismeréseként – az alakuló gimnázium tanárává léptették elő.

Aztán az 50-es évek tisztogatása nem kerülte el apánkat sem, leváltották az igazgatóságról, de egy év múlva rehebilitálták: a közeli kisváros óvónőképzőjébe nevezték ki igazgatónak azzal a feladattal, hogy azt gimnáziummá alakítsa át. Szívanyóka először itt tanított, majd amikor egyetemi végzettséghez kötötték a középiskolai munkát, átkerült a lányiskolába, s amikor sokan voltak azonos szakosok, mert nő volt, lefokozták: napközis tanárrá tették. De vele nem tudtak kitolni így sem, mert nemcsak a mi Szívanyókánk volt, szívvel-lélekkel végezte tanári munkáját is. Nyugdíjasként sem vált tétlenné, hosszú időt élt meg, de szinte utolsó napjáig tanított ismerős gyerekeket, ha kellett helyesírásra, ha kellett német nyelvre.

Mamuka időnként átjött hozzánk. A maga varrta kis szatyorkájával felült a vonatra, megnézett bennünket és hazautazott. 80 felé közeledve már ugyanannyira vágyott a megszokott ágyára, mint nagylányára és fogadott unokáira. Nem mindennapi életet élt, de soha nem beszélt az átéltekről. Tíz gyermekéből hetet életben tartott a legnagyobb szegénységben, tanulással megalapozta pályájukat, érzelmeivel segítette őket. S tette mindezt csendesen, szerényen, picike alakja így nőtt számomra népmesei hőssé.

Legkisebb lánya lett a mi *rözmős nagynénin*k, aki nagyon megmozgatta a fantáziákat. Először azzal a kitüntető szeretettel, amivel sógora fogadta. Csírás galuskát főzetett vele, mert elmondása szerint ezt ő tudja a legjobban csinálni. Ez engem nagyon bosszantott, mert Szívanyóka nagyon jó háziasszony volt, a semmiből is tudott luxus ebédet rittyenteni. Felnőttként aztán megértettem támogató szeretetüket…. Szeretetre méltó személyiség volt. Ha megérkezett, mindig megnéztem, ahogy ágya mellé kipakolja táskáját: mindenféle titokzatos célt szolgáló eszközeit, azaz a *rözműit*. Már túl volt a 40. életévén, de olyan szabadon járt-kelt a világban, ahogyan én szerettem volna tenni. Még Debrecenben is meglátogatott, hogy valós továbbképzésen volt, vagy csak kirándult, nem tudom.

Aztán váratlanul férjhez ment egy öreg pasihoz, aki ritka találkozásaink alkalmával is annyi faksznit mutatott, hogy elhűltem: ezért feladta a szabadságát?! Mi tiszteletlen ifjak a nászéjszakájukon viccelődtünk, nem tudtunk semmit az orosz katonákkal való találkozásáról. Egerbe költözött és onnan járt ki tanítani a környező városokba. Gumicsizmára már nem volt szüksége a hatvanas években, de az idő haladtával ez egyre több energiájába került. Ha titkolt mátrai kirándulásra mentem, figyeltem: ne kerüljek semelyik állomáson a szeme elé, bár biztos vagyok benne, nem buktatott volna le. Aztán egyedül maradt, nyugdíjas lett, de továbbra sem nem zárkózott be. Élt, ahogy körülményei megengedték. Ha meglátogattuk, örült nekünk, és étterembe hurcolt, mentegetőzve, hogy nem tud főzni. Amikor magatehetetlenné vált, nem költözött össze az akkor már együtt élő nővéreivel, hiába hívták. Szabadságvágyának gátat szabott romló testi állapota, de nem vágyott a kishug szerepére: szellemét nem zabolázta meg az idő. *Rözműivel* egy öregotthonba került, ahol Szivanyóka látogatta, de neki nem volt szürke nylontáskája. ..

MARTINÁKNÉ ☺ KISKÖNYVTÁRA

1. Finta Éva negyedszázada 2004.
2. Sáfáry László 2005.
3. Kárpátaljai almanachok 2005.
4. Létezés (Martinák János köszöntése) 2006. (http)
5. Anyakönyv, avagy a titokzatos család 2007.
6. Gyermekeim könyve 2006.
7. Meghitt barátaim (*dedikált könyveink*) 2006.
8. Múzsák a Magas-hegy tövében 2009. (http.)
9. Lélekdarabkáim (*Tanári pályám emlékezete*) 2011. (http)
10. Ez + az I. - II. 2011. III. 2019.
11. Sárospatak (*Szubjektív kultúrtörténeti időutazás*) 2008. (http.)
12. Mapazsu válogatott 2008.
13. Teremtés (Martinák János prózája) 2008.
14. Szépkúti Miklós emlékezete 2009. (http.)
15. Éva könyve 2008.
16. Bibliai történetek - *az ateista mamától* 2009. (http.)
17. Sorsok áradása (*Fényes Újhel' regénye*) 2009-2013. (http.)
18. Érintés – *tükör által homályosan* 2010. (http.)
19. A hetvenkedő Martinák János 2011. (http.)
20. Iroda – lom 2011.
21. Németh Pál ébresztése 2011.
22. Olvasóskönyv 2013. (http.)
23. Személyes irodalom 2015. (http.)
24. Szemüveges majom 2020. (http.)
25. A Bárókert rabja (*„kétkezes” Czóbel Minkával*) 2016. (http.)
26. Újhelyi poétriánk (Sorsok áradása I.) 2016. (http.)
27. Hagyaték (Martinák János, 1941-2016) 2017.
28. Hékula – *jeles és még jelesebb napokra* – 2018. (http.)
29. Fényes Újhel' (Sorsok áradása II.) 2017. (http.)
30. Én, Lorántfi Susana (p*ataki monológ*) 2021. (http.)
31. Útjaink 2019. (http.)
32. Közös pontok a számegyenesen (FÉ 65!) 2019.
33. Párhuzamosok a végtelenben…. 2020. (http.)
34. Összegyűltek és szárnyrakeltek…2021. (http.)
35. Matyi énekelt versei 2021.
36. Szabi-babi 25! - 2022.
37. Folyt. köv. 2020.
38. Kőbe és bronzba zárva… 2023. (http.)
39. „Mi nők!” 2023. (http.) (FÉ 70!)
40. Hetvenkedő bekezdések – *Ancsel Éva módra...(2015 – 2025)*

MARTINÁK JÁNOSNÉ SZÁSZ ENIKŐ ZSUZSANNA
3950 SÁROSPATAK, ADY TÉR 2

telefon: 47/ 311-584 20 / 3762447
http: irodalmitarsalgo.jdevcloud.com e-mail: irodalmitarsalgo@gmail.com